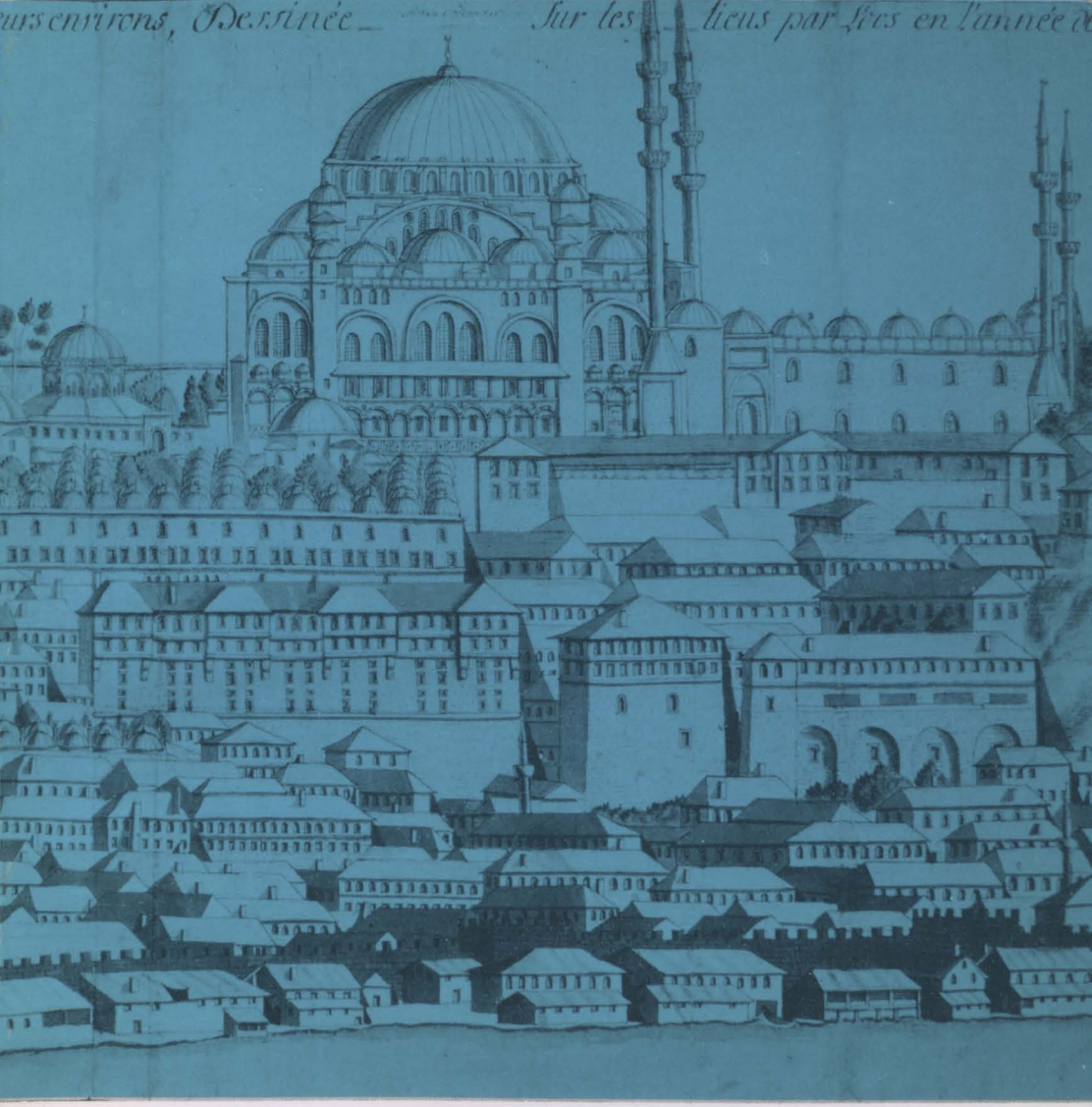

Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul Meddelanden 8/1983

Svenska Forskningsinstitutet
i Istanbul
Meddelanden
8/1983

Omslagsbild: Utsikt över Konstantinopel, ca 1712.
Detalj av akvarellerad lavering av Cornelius Loos.
Nationalmuseum, Stockholm.

Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul Meddelanden 8/1983

Under redaktion av
Gunnar Jarring och Ulla Ehrensvärd

ISSN 0347--8068

Distribution: Sekr. för Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul,
Kungl. biblioteket, Box 5039, 102 41 Stockholm 5.
Institutets postgirokonto 2 90 27-0.

Innehåll

LARS HOLM
Brev till Jacob Jonas Björnståhl om ett besök i Konstantinopel/Istanbul 5
Letters to Jacob Jonas Björnståhl about a visit to Constantinople/Istanbul 33

GUNNAR JARRING
The *Türkistan tekke* of Tarsus. On the Relationship of Southern Turkey with Central Asia 34

NILS W. SVENNINGSEN
Gammal och nytt kring födelsen av morgondagens turkiska barn 41
Past and present customs related to the birth of Turkish children 51

INGVAR SVANBERG med redaktionella tillägg
Nyare svensk litteratur om Turkiet 52

INGVAR SVANBERG
Turkiska gåtor från Komotini 65

GUNNAR JARRING
Adolf Croneborg 1902—1983. In memoriam 69

Styrelse 71
Hedersledamöter. Stödjande ledamöter 72
Årsberättelse för verksamhetsåret 1982/83 73
Resultat- och balansräkning 1982/83 76
Tillägg till ledamots- och medlemsförteckningarna 77

Medarbetare

Lars Holm
lektor i svenska vid Linnéskolan i Hässleholm.
Ymers väg 16, 281 00 Hässleholm.

Gunnar Jarring
ambassadör. Karlavägen 85, 114 59 Stockholm.

Nils W. Svenningsen
docent, tf professor i pediatrik, biträdande överläkare vid
Barnmedicinska kliniken i Lund.
Källarekroken 38, 222 47 Lund.

Ingvar Svanberg
fil. kand., doktorand i etnologi vid Uppsala universitet.
Väktargatan 58 B, 754 22 Uppsala.

LARS HOLM

Brev till Jacob Jonas Björnståhl om ett besök i Konstantinopel/Istanbul

INGRESS:

Jacob Jonas Björnståhl (1731—1779) har kallats "den egentlige resenären" (B. Holmqvist i Dagens Nyheter 23 aug. 1970). Han vistades i Konstantinopel och bodde i Svenska Palatset under tre år fram till ett halvår före sin död. Han väntade då på en reskamrat till Palestina, runt Medelhavet. Han hann med en tur till ett okänt Grekland, "hvarifrån knappast någon post går". Där hann döden upp honom i rödsotens gestalt. Han hade rest i 12 år utan att återse Sverige. Hans sista reseinstruktion från hemlandet var otvetydig: inom två år *måste* han åter vara hemma. Frågan är om han någonsin avsåg att efterkomma den ordern.

Björnståhls *Resa . . .* kan med fördel användas som en resehandbok över Europa då och nu; om Konstantinopel är han utförligast. Den som följer honom i spåren kan känna lust att avge en rapport till sin omedvetne vägvisare. Björnståhls egen *Resa . . .* består till största delen av brev, formellt riktade till kongl. bibliotekarien Carl Christoffer Gjörwell men naturligtvis avsedda för en större läsekrets. På samma sätt är vidstående resebrev adresserade till Björnståhl, men . . .

Dessa resebrev är till antalet sex, varav här återges delar av det första och det tredje + hela det andra. Brev 4—6 handlar om sevärdheter nära och utanför stadsmuren; kroppens njutningar (som mat, dryck, bad); sommarnöjet Tarabya, Prinsön Chalki och "det typiskt turkiska". Avsändaren hoppas kunna publicera hela sviten i någon form.

FÖRSTA BREVET

1 augusti 1982

Till Præses i Odödelige Resandes Akademie
Jac. Jon. Björnståhl

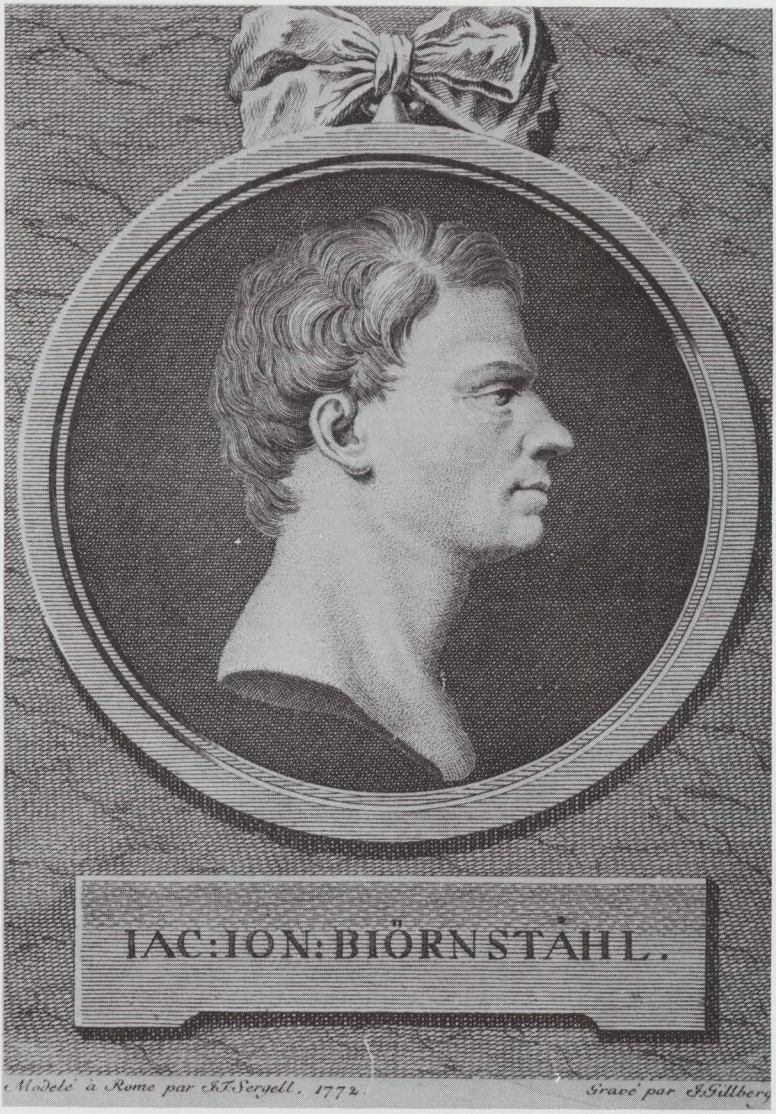
IAC:ION:BIÖRNSTÅHL.
Modelé à Rome par J.T.Sergell. 1772.
Gravé par J.Gillberg

Österländske och Grekiska Språkens Professor i Lund,
Ledamot av Vetenskaplige Samfund i Upsala, London, Paris, & c.

Min Herre!

Som Ni nu färdas under andra luftstreck och mot mål som det är oss förment att känna, kunde det kanske något roa Er att spörja nyheter från den stad — eller jag ville hellre säga metropolis och alla folks väldiga och ständigt sjudande soppkittel — som Ni ägnat Era bästa krafter och Er längsta tid att lära känna och skildra och som ingen med ord målat så levande som Ni. Jag tror att Ni småler och redan förstår: jag har i tankarna den stad som bland andra namn burit det av *Constantinopolis* och det redan av Er välkända och fyndigt förklarade *Istanbul.* Som Ni säkert minns, skriver Ni från Volos i Thessalien till bibliotekarien Gjörwell i Ert Fjortonde brev av d. 1 Mart. 1779 om namnen *Istambol* och *Stambul:*

> Det är at märka, at Grekerne sig emellan aldrig kalla denna Staden annat än *Polis,* πόλις , som betyder *Stad;* ty andra Städer kalla de nu för tiden χῶρα ,*Chora,* samt en liten Stad eller by χωριό , *Chorio.* Namnet *Constantinopolis* bruka de aldrig i almänt tal: således när någon skulle fara til denna Staden, het det: εις τήν πόλιν , *is tin polin,* hvilket de genom et hastigt uttal pronunciera *is-tin-bolin* eller *is-tim-bolin;* och deraf hafva Turkarna fåt deras *Istanbol* eller *Istambul* . . .

Jag kan lova Er, att Era ord håller streck: så menar grekerna ännu idag med *staden* just Konstantinopel (Istanbul), fastän de sedan länge åter äger sin frihet, efter det att de rest sig mot turkarna, och redan i ett och ett halvt sekel haft sin egen huvudstad i Athen, som ju är den mycket äldre och förnämare staden — som dock ännu inte vederfarits äran att kallas just "staden".

Nåväl, jag ämnar inte pråla med boklig lärdom, varken sådan jag funnit hos Er eller hittat hos andra — eller till äventyrs sådan som jag själv snappat upp direkt vid källorna — utan min tanke är att förmedla till Er de sinnenas intryck, som jag så rikligen hugnades med vid mitt besök i staden nyligen. Sedan den förfärliga seglatsen till Volos genom is och snö och storm på nyåret 1779 och de därpå följande för Er så ödesdigra händelserna i Thessalien har Ni ju — så att säga av lika naturliga som tvingande skäl — inte kunnat återse staden.

Ni undrar kanske något över varför jag valt just Er som min vägvisare i Istanbul (som staden nu oftast kallas). Om Ni ställde mig den frågan,

RESA

TIL

Frankrike, *Italien*, *Sweitz*,
Tyskland, *Holland*, *Ängland*, *Turkiet*,
och *Grekeland*:

Beskrifven af och efter

JAC. JON. BJÖRNSTÅHL,

Österl. och Grek. Språkens Professor i Lund, Ledamot af Kongl. Vet. Sälsk. i Upsala och Kongl. Antiquitets Societ. i London, samt Correspond. af Kongl. Vitterh. Acad. i Paris, m. m.

Efter Des Död utgifven

AF

CARL CHRISTOF. GJÖRWELL

Kongl. Bibliothecarie.

FÖRSTA DELEN.

STOCKHOLM,
Tryckt hos AND. JAC. NORDSTRÖM, 1780.

bleve jag Er ej svaret skyldig. Visst finns det i vår tid en rik flora, en verklig uppsjö, av skriftliga handledningar på många språk i den svåra konsten att finna rätt i Istanbul! Jag ska ej heller dölja för Er, att jag någon gång tagit råd även av nyare arbeten, främst i fråga om praktiska upplysningar. Som Ni säkert förstår, har mycket förändrats i staden på tvåhundra år. Men grunddragen har förblivit desamma, och ingen senare författare överträffar Er i kunskap, allvar och grundlighet. Vår tids resehandböcker är oftast ytliga kompilationer; man kan undra, hur mycket i dem som grundats på självsyn och vad som blott övertagits från andra, kanske lika lättvindigt hopkomna beskrivningar. Så tyngs också många nyare arbeten av mycket flärdfullt och snabbt föråldrat vetande om värdshusens priser, basarernas varor och nattens tvivelaktiga nöjen. Därför har jag låtit Er leda mina steg i världsstaden med samma sans och överblick, med vilka Ni ledde Era skyddslingar baronerna Rudbeck genom så många av Europas länder och städer.

Ni nalkades Istanbul så som det anstår en verklig resenär: sjövägen. Därom skriver Ni, tillåt mig att påminna Er om det, i Er dagbok för 25 Majus 1776:

> Kl. 7 syntes tämligen väl Constantinopel. Des Torn, Domer, Murar, Träden göra en täck figur, hvars behaglighet än mera ökes af en grön slätt, som ligger på andra sidan om Staden. . . . Otålig at snart få se denna besynnerliga Staden på närmare håll, satte jag mig i en Turkisk Båt eller Kaik, som roddes af en Armenian, och for kring Staden. . . . Jag passerade *Scutari,* och hade *Topana, Pera* och *Galata* i sigte; och sedan såg jag Seraillen, som är mycket förgyld &c. Utsigten på denna sida är vida vackrare än där vi ligga til ankars. Mängden af vackra *Mosquéer* är otrolig. I stället för vackra Palatser i andra Städer, kunna desse förnöja en åskådare. Här äro inga stora Palats med Colonner af Corinthiska, Joniska, Doriska Ordningar &c. sådant är ej i Turkarnes smak. Man säger: at de ej förstå Architecturen; men betraktar man den stora konst som framlyser i Mosquéernas bygnad, deras Domer, Hvalf, Torn eller Minnarets, Seraillen med des torn &c. så lär man finna at denna okunnighet endast består i Turkarnes olika smak . . .

Efter hand blev det också mig förunnat att se denna syn från vattnet, och jag kunde bekräfta, att den bild Ni målat ännu finns att se. Min egen entré i världsstaden bjöd på mindre av skönhet men mera av prosaiska vedermödor. I vår tid kan man — förutom sjövägen — också nalkas Istanbul direkt genom luften (Ni skulle kanske inte sätta tro till min

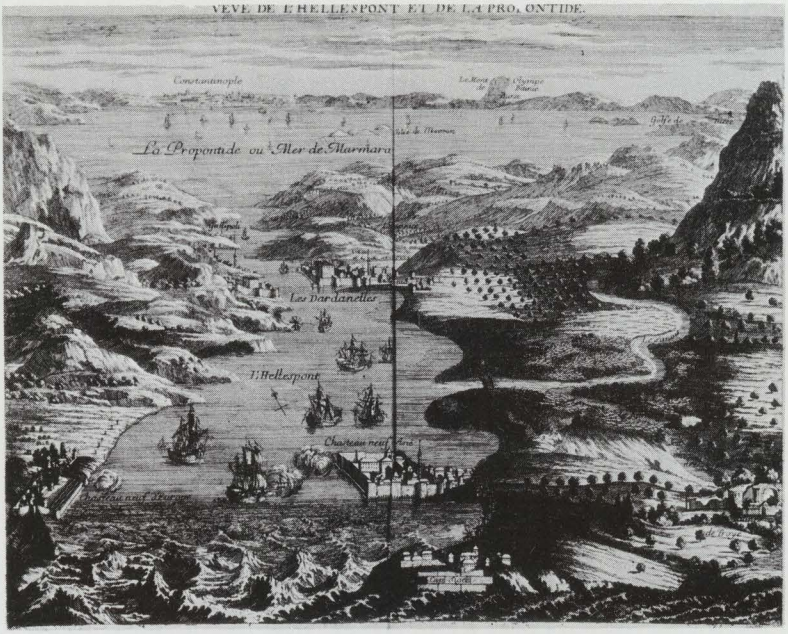

Ur Relation nouvelle d'un voyage de Constantinople. Paris 1680

beskrivning, och eftersom jag ej heller själv upplevt detta, avstår jag från att trötta Er med någon redogörelse), på landsvägen och på något som kallas järnväg; härpå dras stora järnkarosser av en mycket stark vagn, driven av, låt oss säga, någon form av eld (även detta har Ni måhända svårt att tänka Er!). Alltnog, jag lät mig betjänas av detta färdmedel, ända från Norden via Sofia i Bulgarien till Istanbul. I vår tid färdas man ingen lång väg genom Turkiets domäner, innan man når dess största stad, som för övrigt inte längre är dess huvudstad. Europa har fått se sin politiska karta förändras genom ständiga krig, lika tätt förekommande som på Er tid. Först i Edirne — Ni skulle nog ha föredragit namnformen Adrianopel — är man i Turkiet! Norr och väster därom ligger de, liksom Grekland, självständiga rikena Bulgarien, Rumänien, Jugoslavien och Albanien (om vars grymma invånares härjningar Ni skriver i Er grekiska dagbok). Så ligger det som platsen för Carl XII:s kansli kända Timurtasch i dagens Grekland (under namnet Dimótika eller bättre: Didimótichon) och det inte ens i vår tids historieböcker strukna Bender i Ryss-

land; ja, man skriver nu oftast *Sovjetunionen,* men varför man gör så skulle leda alltför långt att förklara. Det var för övrigt från Bender och Balkan som svenskarna hemförde både *dolmarna* — hos oss i karga Norden av kålblad och inte vinblad — och *kalabaliken,* som för turken blott betyder "folkmassa", inte just en uppretad och upprorisk sådan. Men, min tålmodige Herre, jag svävar ut — och för övrigt visste Ni ju allt det här redan.

Jag kom alltså med järnväg till den turkiska gränsposteringen Kapıkule (som Ni förstår, betyder det *port-tornet)* vid pass halv tre om natten. Den förste turk jag såg hälsade med ett vänligt *Merhaba!* Men det skulle bli andra toner. I samma vagn som jag färdades ett jugoslaviskt sällskap av bollspelare — ja, i vår tid åker man världen runt just för sådana lekars skull; Ni skulle häpna och tvivla, om jag närmare beskreve, vilken vikt man tillmäter sådant lappri i våra dagar! — och dessa unga män hade gömt några påsar kaffe i vagnen, som de tänkt smuggla in i Turkiet för att göra sig god förtjänst på vad som där nu är en bristvara, fastän vi lärt oss njuta den drycken just av turkarna. Försöket avslöjades emellertid av tullmännen, och något som kan kallas *kalabalik,* nu i svensk mening, utbröt. Det finns de elaka tungor som påstår, att man i dagens Turkiet genomgående i ämbetsverken valt att ersätta *effektivitet* med vad vi, med ett i Era ögon möjligen smått löjligt klingande ord, kallar *hög personaltäthet.* Så hör man idag också ofta ett talesätt om Istanbul och hela landet: "Ingenting fungerar — men allt ordnar sig!" Efter åtta timmar och utan alla förklaringar fortsattes resan, som gick ganska nära den gamla härväg, Via Egnatia, som använts sedan persernas, grekernas och romarnas tid. Landet är öppet, böljande i väldiga vidder, nästan obebyggt, delvis odlat, ofta med ris på vattenfyllda fält, delvis för fäfot. Storkar, blåkråkor, minervaugglor och kanske en sommargylling visar sig. På fälten arbetar bondfolket väl påklädda mot solen. Vissa kvinnor är helt beslöjade, liksom de *måste* vara på Er tid, fastän de nu *inte får* vara det — så kan seder förändras! Kanske tar de den brännande solen till intäkt för att följa ett av Islams bud, som nu den världsliga staten förmenar dem att lyda? Talrika härläger längs vägen vittnar om att landet är fast beslutet att inte förlora ytterligare mark. I Halkali stormar taxichaufförer (tänk Er hyrkuskar ungefär) in i tåget och erbjuder sig att köra de resande de sista milen till Istanbul, och med tanke på resans hittillsvarande takt är man inte obenägen att lyssna till deras locktoner. Men tanken på oändliga förhandlingar om färdpriset får alla resenärer att avstå. — Så hade vi till slut genomkorsat det land som turkarna ännu kallar Rum (av Rom),

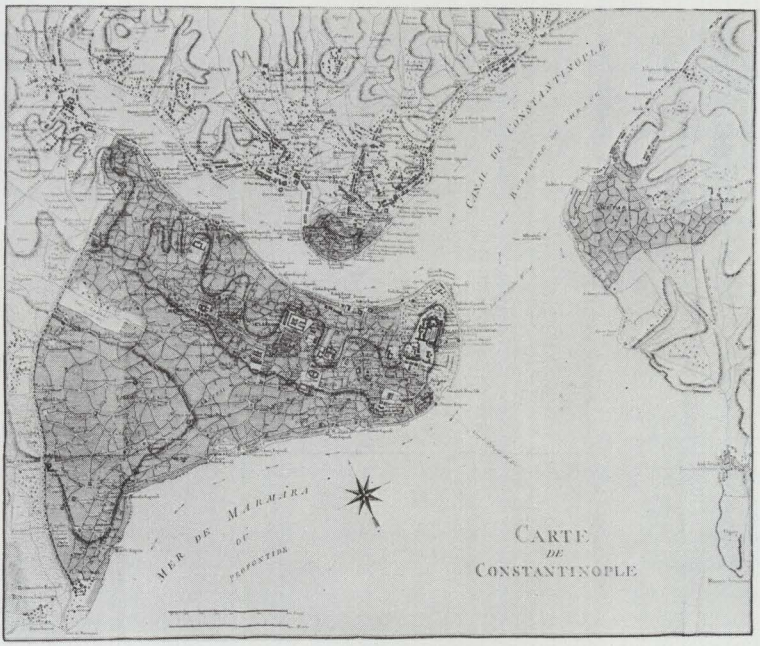

Ur J. B. Le Chevalier, Resa till Propontiden och Svarta Hafvet. D.3. Stockholm 1805

kommit ned till Marmarasjöns tätbebyggda strand, rundat Seraljudden på landsidan med Sultanens alla byggnader i alla deras stilar och Höga Porten strax ovanför våra huvuden och ankom till Sirkecistationen vid Gyllene Hornet. Kort sagt: en entré vida mindre spektakulär men minst lika eftertraktad som Er!

— — —

Här i Pera-Beyoğlu finns också ett antal vackra, välskötta, ofta väldiga byggnader, som skulle ha tilldragit sig Ert speciella intresse: "de utländska palatsen". Ni skulle nog inte ha känt igen själva husen, men Ni skulle säkert, så väl som Ni hittade i Istanbuls gator och gränder, ha kunnat finna vägen även i mörker och med en dålig lykta till deras olika tomter, som oftast är desamma som på 1700-talet. (Jag undrar förresten, om huvudgatan var sämre upplyst under Era nattliga vandringar på den än under mina!) Ni kände och besökte dessa palats, då de var Frankrikes,

Rysslands, Hollands och andras ambassader. Nu är de alla degraderade till konsulat, sedan ambassaderna måst flytta till huvudstaden Ankara, men jag tror att jag kan lugna Er: utan att ha besökt den nya huvudstaden vågar jag försäkra Er om att inga moderna ambassadsbyggnader kan ha sådana utsikter från en världsdel till en annan, sådana subtropiskt prunkande trädgårdar mitt i den smutsiga och bitvis förfallna stadsöknen, sådana för blotta sinnena förnimbara atmosfärer och minnen av flera århundradens strålande fester och förslagna förhandlingar i en av den internationella diplomatins högborgar. — Hit kom jag alltså, till det svenska Palatset, som också var Er tillflykt och som Ni skrivit så utförligt och kärleksfullt om.

Timmen är sen, och jag tröttar Er med alla mina adjektiv. I nästa brev ska jag föra Er till basen för Era turkiska äventyr! Nu bjuder jag Er vördsamligen en god natt . . .

ANDRA BREVET

Min Herre!

Vid slutet av Istiklâl caddesi, ganska nära den norra ändpunkten för den välsignade Tünnel — som besparar stadsvandraren många tunga steg — ligger en blommande, luftigt lummig trädgård bakom ett högt järnstaket med en låst grind invid en vaktkiosk. Därinne skymtar en bred trevånings byggnad i en stil som lika väl kunde vara italiensk eller österrikisk som svensk. Färgen är gul i en nyans som på en gång anstår det monumentala och det intima. Men ändå: efter parken, som absolut inte är svensk (möjligen dansk), känns ändå huset svenskt, och vid anblicken av de troskyldiga turistaffischerna i entréhallen nästan påträngande välbekant. Men den uppdämda lusten att höra modersmålet förblir otillfredsställd. Det är fredag eftermiddag, snart klockan fem, och då arbetar ingen svensk ämbetsman, allra minst i utlandet. Hade jag väntat mig någon storstilat diplomatisk mottagning, hade jag blivit besviken. Nu hade jag inte det; jag visste att de Istanbulstuderandes tillflykt i dragomanhuset bakom gamla ambassadsbyggnaden är ett välbesökt härbärge, och jag lät tacksamt konsulatets goda ande Ali, vars käraste uppgift är trädgårdens bevattning, med sin karga tyska och ett skeptiskt men ändå vänligt leende släppa in mig till de övriga hit till Europas sydosthörn vinddrivna skandinaverna: en tecknande teckningslärare med dagligt tillhåll vid Galatabron, en psykologiadjunkt med statligt bekostade planer att ytterligare fördjupa sina erfarenheter av olika slags rus, en efterhand till en trio kompletterad grupp av kvinnliga turkologer med för övrigt vitt skilda intressen och

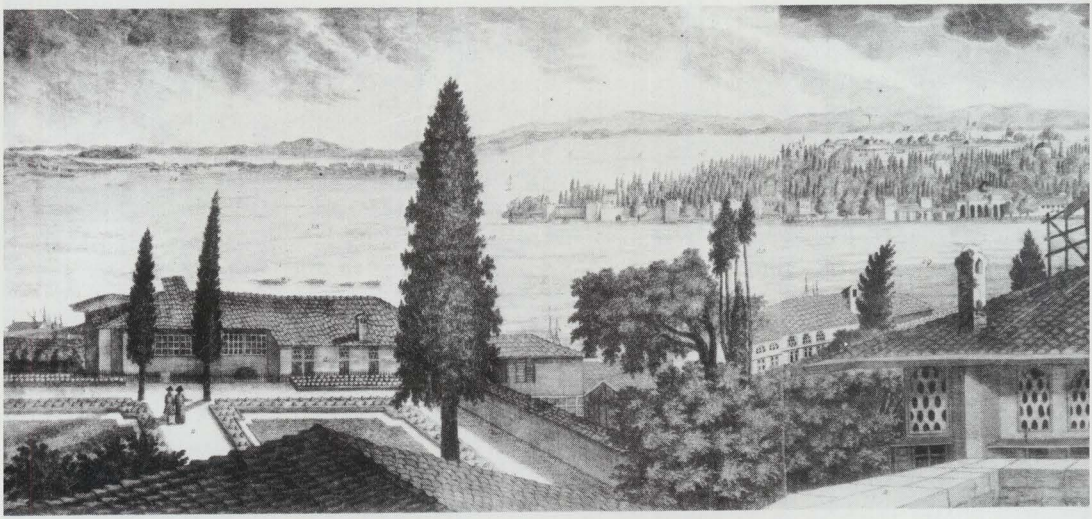

Utsikt från Palais de Suède's tak över Konstantinopel 1742. Kopparstick av Johann Gottfried Thelott efter teckning av P. F. Gudenus. Detalj

framtoningar. Till min skam måste jag tillstå, att ingen av dessa Istanbulresenärer ens hade hört Ert namn nämnas! Oombedd använde jag alla gemensamma stunder vid morgonteet, eftermidagskaffet och nattkröksrakin för att något skingra deras djupa okunnighet.

Efter min något omtumlande ankomst till svenska generalkonsulatet gjorde jag mig hemmastadd i mitt rum, som vette åt en bakgård, där en hes tupp med ett koleriskt-melankoliskt "kuckeliku", vars sista ton var den lägsta, enväldigt förtryckte sitt malätna harem på en steril cementbalkong. Hela huset, som en gång inhyst dragomanerna, tolkarna, stod till mitt förfogande. Jag undersökte kök, badrum (där det vist nog var sörjt för att ingen skulle bränna sig på vattnet), sällskapsrum (där ständigt sällskap bestods av en livaktig stam små myror) och bibliotek. Det sistnämnda gladde sin besökare genom att vara både rikt och välordnat; att Er *Resa til Frankrike, Italien, Sweitz, Tyskland, Holland, England, Turkiet och Grekland* ... saknades må man förlåta, eftersom dessa brev skamligt nog aldrig har återutgivits kompletta, sedan Er vän Gjörwell lät trycka dem strax efter Er död. Därför, Min Herre, är det sannerligen hög tid att jag åter låter Er själv komma till tals för att beskriva *Er* ankomst till Svenska Palatset vid samma årstid 206 år tidigare

— trots Er större berömmelse inte helt olik *min*. Ur resedagboken för 25 maj 1776:

> Jag begaf mig up i Pera, där alla Europeiske Ministrarne bo. Det första Palatset som förekommer i Pera-gatan, är det Kongl. Svenska Hotelet. Besök aflades hos Hr Envoyén Celsing, som emottog mig med stor höflighet; han viste ingen ting förut om min ankomst; hade den godhet at tilbjuda mig sit bord alla dagar, äfven rum i huset.

Seden att låna ut både bord och stolar, vidunderligt skönt placerade på en svalkande altan, hålls här fortfarande i helgd (och jag låter tjurigt bli att förstå, att Ni med Er vändning avser ej blott möblerna utan även de på dem flera gånger dagligen framdukade delikata rätterna; posthum avund är aldrig fruktbar). Nåja, kanske de intryck Ni återger i ett brev, daterat "Pera . . . d. 3 Octob. 1778", mötte Era sinnen redan vid detta första besök, fast Ni dröjde ett par år med att låta dem mogna till skrift:

> . . . det *Kongl. Svenska Palatset,* som är och bör räknas för det vackraste här i Pera, så i anseende til storleken och vackerheten, som belägenheten och utsigten, hvilken är aldeles makalös, emedan det ligger på den största högd här finnes, och man ser den vackre Hamnen, den oförliknelige Canalen, med det så kallade Leanders Torn, som speglar sig midt i vatnet, Seraillen på udden med de stolte Cypresser i Trägården, Constantinopel, Mosqueerne, Marmora-sjön med Öarne, Staden Scutari samt Chalcedonien i Asien, de gröna Högderne med Skog, Åkerfält och Vingårdar, samt långt bort den höge Olympen, betäkt med en ständig snö som liknar vintern i Sverige, men som gör en härlig Contraste, i synnerhet för en Svensk, uti et land, som är hela året grönt: man ser ständigt antingen inkommande eller utgående Skepp, blåse hvad väder det vil, det må vara Nordan ifrån Svarta Hafvet, eller Sunnan ifrån Marmora och det Medelländska . . .

Jag hade önskat, Min Herre, att stå vid Er sida vid det öppna fönstret i den sommarvikarierande generalkonsulns sovrum på översta våningen i våra dagars Svenska Palats! Från den täckta takterrassen överst på gästhuset är utsikten däremot inte så vid; många ganska höga hus har under de två århundraden som följt på Ert uppförts här mellan den svenska tomten och Bosporen. Men om vi stode däruppe, hade Ni kunnat peka ut för mig det mesta av vad Ni en gång räknat upp, och jag hade kanske kunnat förklara för Er något av det som tillkommit. Fartygstrafiken är nu lika strid med många skepp långt större än de Ni siktade — inte

minst alla de ryska handels- och krigsfartygen; här behöver inte ens de stora u-båtarna gå i undervattensläge — och vad mera är: de är alla oberoende av vindarna. De drivs, liksom olika slags vagnar till lands, med maskiner! Men intet ges för intet; sålunda sägs det, att det är rökarna från alla dessa motorer som skapar det eviga töcken som vilar över alla stora städer och som här medför, att vi inte längre kan skönja de fjärran bergen och öarna annat än under mycket klara dagar, och sådana är ju sällsynta under sommaren. Jag hade också kunnat visa Er, hur världsstaden tärt på de gröna skogarna och fälten i dess periferi. Ja, i varje stad, i varje land, hade Ni häpnat över hur bebyggelsen växer i höjden och på bredden! Men åt allt det andra Ni nämnt hade vi kunnat låta våra ögon glädjas gemensamt. Utsikten är just *makalös* — Ni tog ej till överord! Därför hade jag också lockat Er upp till samma fönster en kväll då mörkret fallit, inte minst för att jag — trots att besöket var kort — hade lyckan att liksom Ni få vistas i Istanbul under månaden *Ramazan,* eller Ramadan, som vi nu brukar säga. Ni minns nog, hur Ni skrev vidare i samma brev:

> ... då nu i hela Månaden Ramazan alle Minareter äro ganska vackert illuminerade hela nätterne igenom, man på intet ställe i Pera kan hafva en så vidsträkt coup-d'oeil, och på alla sidor se Illuminationen, som i det Kongl. Svenska Huset. Man kan där räkna et stort antal af illuminationer på alla kanter, både i Europen och Asien: somlige Minareter hafva vid öfversta ändan 3 Gallerier eller Altaner, somlige 2, och somlige 1 allenast: alle desse Gallerier äro fullsatte med lampor rundt omkring, som alle straxt vid Solens nedergång uptändas, så at hvart Gallerie ser ut såsom en stor brinnande Krans; föreställ sig nu 3 sådane i ordning, den ene öfver den andre, i viss Symmetrie, och på et annat ställe 2, och så vidare; samt den stora vidden, som Constantinopel, Galata, Pera och Scutari intaga, och at detta är Syn-kretsen i Svenska Palatset ...

Ni hade fått återse samma syn och nu med fördubblad lyskraft, sedan man lärt sig tämja elektriciteten och med dess kraft ge lamporna ett starkt och mångfärgat ljus. Visst ger det en *coup-d'oeil,* ett slag för ögat — fast jag ville nog hellre kalla det en smekning för synsinnet!

Nästa morgon, efter en trygg natt inom de svenska murarna, hade vi kunnat njuta av den grönskande och blommande trädgården, som Ni så förälskat beskrivit:

> Näktergalar, Steglisor, Grönsiskor och andre Foglar sjunga som

Lovisa Ulrika-stenen på Svenska Palatsets gård. Foto förf. 1982

oftast i de gröna träden, och ännu, ehuru hösten börjat, finnas allehanda slags blommor, äfven Jesminer, som på en gång både gifva en skön lukt och fägna ögat: så at alla sinnen få sin förnöjelse; och hafva alla Elementerne och hela Naturen bidragit til at göra det Kongl. Svenska Palatset til en den vackraste belägenhet, som kan finnas i verlden: det skulle ock vara den förnöjligaste, om Pera vore allenast långt derifrån, eller om Landet vore styrt af andre lagar och bebodt af annat folk. Sjelfva Hufvudbygningen är 3 våningar hög, utom Källare, eldfrie Magaziner, och Cisternen nerunder. Alle rummen äro rikt meublerade, med Turkiske Soffor &c. Utom denna Bygningen och Lusthuset äro där alla andra nödiga uthus: Kök, Tvätteri, Stall, rum för Betjenterne, Trägårdsmästare, Portvaktare, Janitscharer m. m.

Till dels håller Er beskrivning streck än i dag, till dels leder den vilse. Jag hörde andra fåglar än Ni och såg andra blommor, men så var också årstiden en annan. Men funktionen liksom den förtätade stämningen av oas i stenöknen kan jag omvittna. I juni sjöng små sylvior i det täta lövverket, rödgrå palmduvor nickade fram på gångrna, och gröna ödlor slank in bland buskar och stenar. Byggnaderna är nu andra, resta på 1870-talet efter de förstas brand. Kanske är källaren densamma? Jag fick nästan den känslan, även om "cisternen" inte längre behövs — sedan hela staden centralt förses med renat vatten från Belgrad-skogen — utan kunnat ge plats åt sådana moderna bekvämligheter till härbärgsgästernas fromma som duschkabin och tvättmaskin; båda demonstreras och manövreras av tjänsteanden Ali, som axlat de flesta av de av Er nämnda hjonens bördor. Av janitsjarer göres ej mera behov, då alla gator är fyllda av beväpnade soldater med vita hjälmar. Men en sak ville jag verkligen gärna fråga Er om: Ni som observerade det mesta, såg Ni aldrig den vackert huggna stenen i muren till vänster om konsulatets ingång — eller fanns den inte på plats under Er vistelse i Istanbul? Den bär lilla riksvapnets tre kronor, årtalet 1758 och Lovisa Ulrikas monogram, modern till Er höge beskyddare Gustaf III, vars skål Ni sällan försummade att utbringa och vars förträffliga egenskaper Ni så ofta panegyriskt hyllar. (Ni må förlåta mig, men på denna punkt tillåter jag mig att finna Era brev en aning prövande att läsa; men så har vi i vår tid också andra möjligheter än kungliga stipendier att finansiera våra resor.) Till brevets mörka stråk av hat mot landets folk ska jag återkomma senare.

Men låt oss lämna Svenska Palatset och träda utanför dess skyddande murar! Jag griper för vägvisning åter till Ert brev, varur jag redan så

Galata mevlevîhânesi. Foto förf. 1982

ymnigt citerat, och supplerar med Er dagbok för 27 augusti 1776. Först brevet:

> På andra sidan utom Brandmuren är de dansande Dervischernes Hus, med deras Kyrkogård, besat med stora Cypresser, som altid äro gröna . . .

Så dagboken:

> D. 27 bivistade de dansande Dervichernes Gudstjenst, som hafva sit Kloster eller Bönehus uti Pera straxt bredvid Svenska Hotelet, och beså̊g Gref *Bonnevals* Graf, som är belägen på desse Dervichers Kyrkogård.

Detta dervischkloster kan knappast vara något annat än det utsökta lilla museum, som nu kallas *Dîvân edebiyatı müzesi* (Galata mevlevîhânesi)! Det ligger något hundratal meter söderut, mot Galata, innanför en vacker rundvalvsarkad och en port i samma stil under en liggande halvmånes guldvagga. På insidan finns en vattenpost under turkosfärgade och gröna textrutor, fullskrivna med arabiska tecken. Lika lite som dagens turkar kunde jag förstå av budskapet. Här hade Ni varit till en ovärderlig hjälp med Era kunskaper! Den lilla gården ligger i sval halvskugga från ett rikt lövverk och rymmer en prydlig stenkiosk och många blomstersmyc-

Dervisch. Ur Johan Hedenborg, Turkiska nationens seder . . . Stockholm 1839—42.

kade gravar med sina nertill något avsmalnande, runda stenpelare, fullskrivna med text som ingen längre läser i det islamitiska land som avsvurit sig den arabiska skriften. Dumt nog sökte jag inte upp greve Bonnevals grav för att därigenom förvissa mig om att jag verkligen funnit den kyrkogård Ni beskriver. Inne i huvudbyggnaden finns en rund, vacker sal med utsmyckat tak och omgivande skrank. I de små sidorummen och på andra våningen visas nu dervischmuseets samlingar av dräkter, redskap, handskrifter. Var det här Ni såg och hörde dervischerna dansa? Nu är deras orden förbjuden och upplöst, men inom ramen för den årliga Istanbul-festivalen kan man ännu få se, hur de virvlade runt i dansen, och höra, hur deras vilda musik ljöd. Ni tyckte ju inte om den turkiska musiken, skriver Ni någon gång. Kanske Ni hade ändrat mening, om Ni kunnat följa med på den festival-konsert jag hade lyckan att få höra just i detta dervischklosters festsal! Här framförde *Devlet klâsik türk müziği korosu,* en blandad kör av knappt 40 män och kvinnor, till en orkester med både välkända europeiska och gamla folkliga, inhemska instrument två körverk av de båda turkiska kompositörerna Ali Nutkî Dede och Dede Efendi. De var båda bara barn, när Ni besökte Turkiet, födda 1762 och 1778. Jag avstår från att med ord söka beskriva denna musik; jag kan bara försäkra Er om att den för mina öron klingade lika främmande som behaglig, och att den av den alltigenom turkiska publiken mottogs med den största entusiasm. Hade Ni fått höra den, hade Ni säkert bedömt den nådigare än den måhända något råa musik som beledsagade dervischernas dans. Men vad tänker jag på — i Era öron ljuder ju numera bara andra sfärers musik!

Ytterligare några kvarter söderut i Pera-Beyoğlu reser sig Galatatornet över de kullerstensbelagda gränderna. Härifrån vakade alltsedan 1300-talet frankerna över sin del av staden; vakten kunde genast upptäcka brand, oroligheter och krig. Det sägs till och med att genuesarna härifrån under ödesåret 1453 passivt följde förloppet, då turkarna trängde in i bysantinarnas Konstantinopel och förvandlade det till sitt eget Istanbul. "Turken, Påven eller satan, bara han betalar bra" — så skulle en svensk skald, som levde mitt emellan Er tid och min, skriva om ett annat slags handelsmän, legoknektarna. I dag möts alla tider här uppe i tornet. Inom dess murar har man öppnat en nöjeslokal som kallas "nattklubb"; någon sådan lär Ni aldrig ha besökt. Ni skulle däremot ha känt ganska väl igen Er, om Ni fångat in utsikten i de fyra väderstrecken: alla de monumentalbyggnader Ni såg från Svenska Palatset finns ännu kvar, broarna över Gyllene Hornet har tillkommit, och i husgyttret mot norr skymtar just

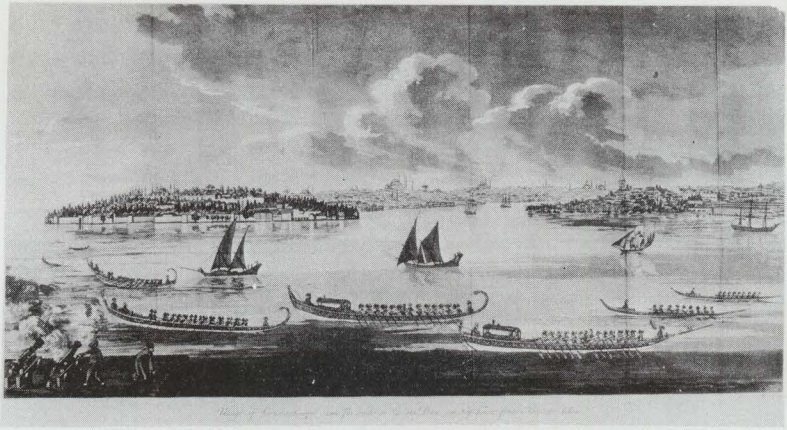

Ur J. B. Le Chevalier, Resa till Propontiden och Svarta Hafvet. D.3. Stockholm 1805

den vackra, gula byggnad, som även i sin nya gestalt pryds av svenska riksvapnet i sten överst på taket. Men säg mig nu bara: gick Ni aldrig upp i tornet, eller glömde Ni bara att nämna det i brev och dagböcker, eller låg brandtornet självt i aska under Era år i Istanbul?

Med en uppriktig bön om överseende både med min närgångna nyfikenhet och med min ibland säkert irriterande lust att mästra Er som Istanbulkännare — men framförallt med stor glädje över Ert ovärderliga ciceronskap i staden vid Bosporen förblir jag Min Herres tacksamme lärjunge och följesven . ..

TREDJE BREVET

Min Herre!

Vi har hittills uppehållit oss mest norr om Gyllene Hornet, men Ni om någon vet ju, att de äldsta och märkligaste sevärdheterna står att finna i det egentliga Stambul, den trekantiga stadskärna av enorma dimensioner, som en gång på både landsidan och de två sjösidorna omgavs av en mur, vilken sammanlagt mätte två mil. Ni kanske skulle vilja veta, hur man idag enklast och snabbast tar sig från Svenska konsulatet till låt oss säga Beyazit, Cağaloğlu eller Alemdar? Till dessa kvarter har alltid de Istanbulbesökare dragits som velat lära känna stadens monument. Men jag måste erkänna, att jag redan från början av en slump hittade en väg, som jag

fann så behaglig och omväxlande, att jag aldrig brydde mig om att efterforska någon annan, till exempel med buss. Något hundratal meter utanför Svenska husets port, till vänster och söder mot Galata-tornet, finns ingången till *Tünnel,* en förträfflig inrättning som lär vara en av världens äldsta underjordiska järnvägar; den invigdes faktiskt mindre än 100 år efter det att Ni lämnat Istanbul! Men den är säkert också världens kortaste. Man köper en mässingsjetong för 20 TL — standardpriset för alla slags resor inom staden — passerar ett vändkors och tar plats i en av de två rena, moderna, franskbyggda vagnarna. 90 sekunder senare är man försatt från Galata till Karaköy! Resan är så kort, att man knappt hinner studera människorna omkring sig eller de intressanta anslag, som pryder vagnarnas insidor; med mitt lilla turkisk-tyska ficklexikons hjälp kunde jag efter många Tünnel-turer tolka ett budskap från stadens styrande till dess befolkning: varje år kastas det bort bröd för många miljoner TL — men vad som borde göras mot detta missförhållande hann jag aldrig uppfatta . . . Heta dagar ger tunnelbanans nedre hall en ljuvlig svalka, som man dock i den gående folkströmmen inte hinner njuta länge av. Så vidtar det livsfarliga passerandet av en livligt trafikerad huvudled; visst finns det gångtunnlar, men dem betraktar de flesta som onödiga omvägar. Strax intill i en tvärgata ligger Karaköys post- och telefonstation. Posten fungerar nu både snabbare och billigare än på Er tid, och vad *telefon* betyder, förstår Ni naturligtvis genast med Era gedigna kunskaper i grekiska: man kan faktiskt med elektricitetens hjälp genom en tunn metalltråd få sin *röst* att nå *fjärran!* Att man är långt hemifrån förstår man, när man läser prislistan över telefonsamtal till utlandet; taxan är densamma till alla länder i *Europa* (där befinner man sig ju!) och något högre till fyra uppräknade öar: *Cypern, Kanarieöarna, Island* och *Gröland* (det står så!). Tyvärr känner jag ingen på den sistnämnda ön, så jag fick nöja mig med att låta min röst höras i det likaledes fjärran *Göinge.* Sådana eftergifter för nostalgin lät jag mig förledas till bara en gång, eftersom väntetiden är en hel timma. Priset för samtalet blev också så högt, att jag måste lämna mitt pass i pant, medan jag viggade ihop pengar att betala det med.

Nåväl, när man rundat ett hörn nära posten med ett av stadens många frestande konditorier, ser man Galata-bron strax framför sig. Här är ett av stadens många trafikcentra. Här finns bussar och taxibilar men också ett mellanting: *dolmuş,* som ser ut som det sistnämnda men fungerar som det förstnämnda. Dessa bilar går bestämda rutter och är, som namnet säger, alltid fullsatta. Förarna ropar högt ut sina destinationer, och det

dröjer aldrig länge, förrän en skara människor har samlats som bara har ett gemensamt: önskan att komma till en viss plats inom staden. Men här i Karaköy lät jag aldrig någon dolmuş-utropare fånga in mig, utan jag gick till fots över Galata-bron. Det finns nog ingen bättre plats för den som vill studera Istanbuls folkliv! I vattnet på båda sidor ligger alla slags båtar: hamnpolisens snabba motorkryssare, fiskebåtar tyngda av fångst och nät, passagerarfartyg som går in i Gyllene Hornet, upp i Bosporen eller över till Üsküdar, eleganta turistkryssare i inländsk eller utländsk trafik. Bron lär öppnas någon timme varje natt för passage mellan det yttre och det inre vattnet, men jag försökte aldrig bevittna denna händelse, eftersom jag naturligt nog inte ville råka i konflikt med det nattliga utegångsförbudet. De som går på bron kan välja mellan de övre gångbanorna med den bästa utsikten och de undre, som är kantade av bodar och fiskkrogar. Men nu får Ni inte vänta Er några gastronomiska katalogarior, dem sparar jag till ett senare brev; låt mig bara nämna, att kringelförsäljaren på Karaköy-sidan löste mina frukostproblem flera gånger och besparade mig både egna köksbestyr och väntan på en mager så kallad complet på en restaurang. Bron är alltid fylld av gående. Gångtakten är österländsk; den som vill rusa fram på nordiskt vis göre sig ej besvär. Därför ges också desto rikare tillfällen att studera medgångarna. Turisterna är förvånansvärt få men inte så sällsynta, att de direkt uppmärksammas. Här går ensamma, par, familjer — folk med ärenden och utan. Småpojkar i fantasifulla tamburmajorsuniformer vittnar om att omskärelseseden ännu praktiseras. Den tycks utövas humant, för de ser glada ut. Emanciperade kvinnor i alla åldrar och klädstilar trippar, svassar eller lunkar fram ensamma eller i grupper. Mera rätttrogna går samman med sina män, och de är mera enhetligt klädda i schalett och ofta ankellånga, tunna kappor; blicken är sänkt eller inåtvänd. Någon gång syns också en gammaldags *hamal,* en bärare med en bal eller en enorm kartong, fasthållen med rep över den krökta ryggen. En gång såg jag en sådan man som dignade och dräglade under sin börda — och jag tänkte på att dessa arma människor måste ha varit många fler på Er tid, då inga lastbilar fanns. Några män som stapplar fram tycks så gamla, att man kunde tro att de stormade genom gränderna som småpojkar på Er tid. — När man så tagit sig över bron och kommit till Eminönü — dit Ni roddes av färjkarlar — kan man gå upp i trappan till Yeni Valide camiî, en av de största och vackraste moskéerna, och i lugn och ro fortsätta att följa den eviga folkströmmen med ögonen. Min tecknande vän stod också här nästan dagligen i en månad.

— — —

Här på udden, som längst in i det allra heligaste, återstår så Istanbuls största sevärdhet: Topkapı Sarayı. Dit fick Ni bara komma med speciell inbjudan, vid sällsynta tillfällen; för mig var det enklare, sedan sultanerna dragit ut därifrån med pompo och lite skamfilad stått till en större palatskrokan norrut vid Bosporen — Dolmabahçe — och därefter dessutom avsatts, utvisats och helt upphört att existera. Och nu styrs landet av höga militärer i Ankara. Seraljen har förstås blivit museum den också, med den högsta inträdesavgift jag stött på — och dubbla priset för den som medför kamera (för att fotografera). Nu står vi alltså inför Seraljens alla portar och gårdar! I mitt enkla sällskap ska Ni få återse dem, vilket är så mycket lättare nu, när ingen invitation till audiens hos sultanen behövs. Jag hoppas Ni tillåter mig att friska upp Ert minne med citat ur Er dagbok för 3 december 1776; jag kommer att välja och vraka självsvåldigt, och jag kommer att avbryta Er då och då, för att Ni ska kunna jämföra de gamla intrycken med de nya. Redan 24 november hade Ni fått delta i den nye engelske ambassadören Sir *Robert Ainslie*'s audiens hos Stor-Viziren — Ni var ju aldrig buskablyg, då det gällde att ta kontakt med andliga eller världsliga stormän (om det så var Herr Voltaire eller Påven själv) — och dagboken rapporterar:

> *D. 3 Decembr.* hade åter tilfälle at bivista Hr Ambassadeurens Audience hos sjelfva Sultan. Kl. 5 f. m. begaf Ambassadeuren sig utur sit Hotel . . .

Ni beskriver överfarten från Pera och processionsordningen och berättar om ilbud mellan sultanen och stor-viziren och om vad dessa ledde till. Ambassadören med följe fick vackert vänta. Själv fann Ni alltid någon intressant inskription, på en vägg eller en gravvård, som kunde distrahera och fördriva tiden. Men denna gång fick Ni lämna tolkningen halvgjord:

> Vi redo öfver första Borggården, och vid ingången til den andra stego vi af Hästarne. Här emottogs Ambassadeuren af Portens Drogman och satte sig på en bänk under Arcaden, tils det blef tilsagt, at han med sin Suite kunde begifva sig til Divan.

Vi har anlänt till fots till samma plats, samma port. Någon tolk möter oss inte, det är vi inte fina nog för. Liksom Ni på 1770-talet ofta gick i turkisk dräkt, har Ni nu för att inte väcka onödig uppmärksamhet stoppat benen i ett par jeans och krängt en T-tröja över huvudet; att den har Gustaf III:s monogram påtryckt väcker inga misstankar. Klädda som flertalet resande män mellan 17 och 70 år köper vi våra biljetter och sätter oss på bänken under arkaden, och jag fumlar med kamerans blixt-

Sultan och stor-visir. Ur Johan Hedenborg, Turkiska nationens seder . . . Stockholm 1839—42.

aggregat. Så släntrar vi in på Andra gården i den blandade skaran besökare. Förra gången Ni var här gick det mindre stillsamt till:

> Tvänne *Tschaousch-Baschi* . . . buro i handen stora käppar eller stafvar af metall förgylde, med hvilka de då och då bultade i marken, för at upväcka respect hos Åskådarne, och för at skaffa rum. Beledsagad af dessa Ceremonie-Mästare, begaf Ambassadeuren sig in på andra Borggården. Då vi gingo öfver denna Gården, sågo vi flere hundrade Janitscharer, hvilka, vid et gifvet tecken, samfält rusade til, för at bemägtiga sig den provision af Bröd och Pillau (kokadt Ris, Turkarnas vanliga hvardagsföda), som åt dem var framsatt på gräset.

Någon våldsam janitsjar-bamba syns inte till denna gång, av det enkla skälet att deras elitarmé avskaffades och utplånades redan 1826 i ett stort blodbad, sedan de oumbärliga urartat till att bli outhärdliga även för sin herre sultanen. Men köket där de stora riskoken sjöd finns ju kvar, och vi tittar in för att se den vackra samlingen porslin, vars väldiga kinesiska fat med fågel- och blommönster var alldeles för dyrbara för att någonsin hungriga soldater skulle få glufsa i sig ris ur dem. Här vill jag påminna Er om ett annat besök Ni gjorde i Seraljen 11 november 1777:

> Jag följde med öfver alt för at noga betrakta alla omständigheter . . . På denna gården äro många Cypresser planterade radtals; där äro äfven Lönnträd, m. m. Et stort antal hus och mycket folk äro i Seraillen. På ena sidan äro köken, som hafva många och altid rökande skorstenar . . . Man bar ur dessa köken en stor mängd med fat, åt alla dem om voro i Seraillen . . . och här ätes med mindre snygghet och ordning än vid våra *Slåtter-öl* i Sverige.

Jag tror Ni misstar Er om "Lönnträden", som Ni nog tyckte Er känna igen från Er barndoms Sörmland. Det måste ha varit *plataner* Ni såg; flera av dem är förresten nu så stora och gamla, att det kan vara samma stammar Ni återser i mitt sällskap. Och något dåligt bordskick behöver Ni inte reta Er på; inom Seraljens murar äts det bara på en fin restaurang med tillhörande parasollskyddad cafeteria längst ut under Fjärde gården, och där är sederna sobra (och priserna höga). Men åter till dagboken från 3 december 1776, till samma sida vi just läste:

> Denne andre Borggården är ej jämn såsom den förste, utan afdeld i Terrasser, på hvilka Cypresser äro planterade; eljest äro där vägar lagde snörrätt af sten; en går til Divan; en annan til det rummet där Sultan ger Audiencen o. s. v. . . . Divan är en

> hvälfd Sal med en Dome, midt i hvilken hänger et förgyldt Klot; Salen är hvarken mycket stor eller vacker. Här afbidades Stor-Viziren, som infann sig efter en kort stund, och satte sig på en bänk fram i Salen. . . .

Jag utesluter här Er uppräkning av alla andra sultanens ämbetmän; Ni minns dem nog ändå.

> Hans Excellence satt på en Kullerstol och vi öfrige stodo. Divans-Salen är nästan fyrkantig, och på sidan är en annan Sal, likaledes med kupa på. Denna Sal är endast skild ifrån Divan medelst en Balcon. Detta rummet var upfylt med *Tschaouschs* och *Kiatibs* eller Skrifvare, hvilka sutto på Bänkar, ställde parallelt den ena efter den andra, likasom i våra Kyrkor. Öfver Stor-Vizirens hufvud är en Läktare med et gallerfönster före, dit Sultan sjelf plär komma och, utan at vara sedd, ser och hörer alt hvad som förehafves i Divan.

Det känns tryggt att veta, att Er beskrivning av Divan — eller *Kubbe alti* (= under kupolen) som denna rådssal nu kallas på en upplysande skylt — är så exakt och ingående, att den skulle kunna användas för en rekonstruktion, om allt ginge förlorat i en jordbävningskatastrof. Storviziren är ersatt med en vaktmästare, som blinkar sömnigt mot våra fotoblixtar, men det gyllene klotet med sin långa tofs hänger på plats under taket, och det välvda smidesgallret, bakom vilket sultanen kunde spionera på sin regering från sitt slutna Harem, ser vi också, om än framflyttat till väggen till vänster om ingången, troligen för att man byggt om bakväggen. Någon ceremoniell festmåltid, som Ni vidare skrev om i dagboken, bärs emellertid inte fram till vår ära — för hur skulle man kunna göra det, när köksspisarna ersatts med museimontrar! Men de stenlagda gångarna vi går på är de samma som Ni skrev om. Jag känner min obetydlighet, när Ni påminner mig om Ert första besök i Seraljen:

> Sedan lät Ambassadeuren afskilja de 10 Personer, som skulle följa med intil Sultan, ibland hvilka jag var en. . . . Vid dörren blef hvar och en, som åtföljde Ambassaden, tagen under armarne af 2:ne Capidgi Baschi, en på hvardera sidan. Vi passerade en mängd af Eunuker, som stodo på ömse sidor i flere rader. Vi fördes in i Salen, där Sultan satt på sin Thron, som är lik en Parade-säng och har aldeles intet utseende af en Stol. Eljest är den så stor, at 4 à 5 personer lätt kunde rymmas därpå; ofvanföre är en Himmel med vidhängde Ornamenter i Turkiska smaken, såsom förgylda Klot, Guld-tofsar m. m. Sultan var rikt utsmyckad med

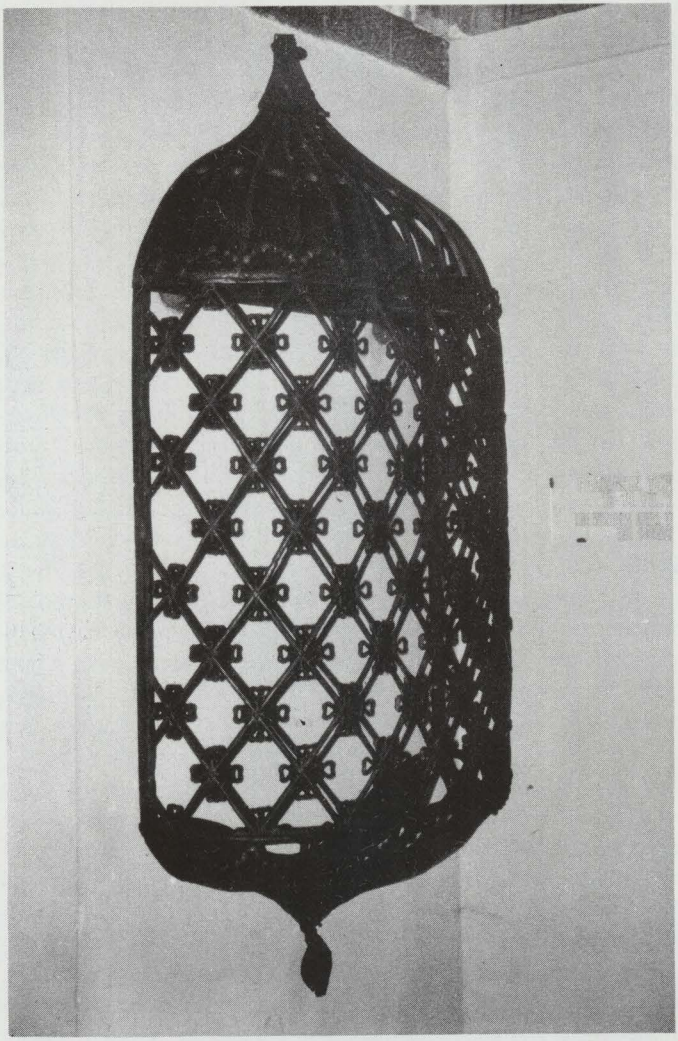

Sultanens galler i Kubbe altı. Foto förf. 1982

> Diamanter. På hufvudet bar han en simpel Turbant, men ofvanpå den var en groupe af ädla Stenar, för at underhålla Fjäder-busken, som bestod af Häger-fjädrar. Han var eljest klädd liksom i en slags Frack med Diamants-knappar och spännen på bröstet. Denna slags Klädbonad får ingen annan bruka än Sultan . . .

Jag får min lilla hämnd för Ert skryt om utvaldhet, när vi kommer in genom Tredje porten till Tredje gården, där audienshuset, *Arz odası*, står. Idag är det lördag och därför lite lägre entrépris; i gengäld hålls vissa av de finare husen stängda, så även Arz odası. Men vakterna har glömt låsa en bakdörr, och där slinker jag ensam in med kameran i högsta hugg, medan Ni får stå utanför och trycka näsan mot rutan. Jag hinner ta en bild av "paradsängen", innan jag smiter ut igen för att inte bli "tagen under armarna", som Ni och alla andra blev som skulle få gå inför sultanens ansikte. Vet Ni förresten vad denna kärvänliga handpåläggning hade för syfte? Att trycka pannan i stoftet på dem som inte bugade djupt nog för allhärskaren! Det har jag läst i diplomaten och friherren Clas Rålambs *Kort Beskriffning Om thet som wid then Constantinopolitaniske Resan är föreluppit . . .*, tryckt hos Heinrich Keyser i Stockholm 1679. Den boken har mycket att ge om Istanbul sådant det var 100 år före Er tid, och Ni bör absolut läsa den, om Ni inte redan gjort det (fast stavningen är lite prövande). Är det något bevänt med biblioteket där Ni numera vanligen vistas, kan det inte vara svårt att ordna ett interurbanlån. Här på Tredje gården finns också ett litet vackert bibliotek, men Ni som aldrig försummar att gå igenom en boksamling har samma otur som förra gången: stängt för besökare. Vi kommer däremot in i Skattkammarens olika avdelningar, där trängseln av nyfikna är som värst. Ni får återse reliker som Mohammeds kappa och fana — hans tand och skäggstrån att förtiga — liksom Johannes döparens arm, men till min lättnad märker jag, att Ni är måttligt intresserad. Alla dräkter, vapen och smycken, bland andra dem som sultanen bar, då Ni fick se honom livslevande, beundrar vi däremot länge. Och i en stor sal finns en utställning, som man aldrig kunde drömma om att få se på 1700-talet: ett fullständigt porträttgalleri av alla sultanerna ända från 1400-talets erövrare till den arme Abd-ul-Medjîd II, som blev kalif men aldrig sultan och drevs ur landet 1924. Fast jag undrar, om "Er" sultan var så mycket lyckligare i livet — innan han upphöjdes till sin brors efterträdare, hade Abd-ul-Hamîd I tillbringat 43 av sin 48 levnadsår i fängelse.

Till Fjärde gården ägde Ni lika lite som till Harem något tillträde. Harem hoppar vi över nu också; här måste man gå i samlad grupp med

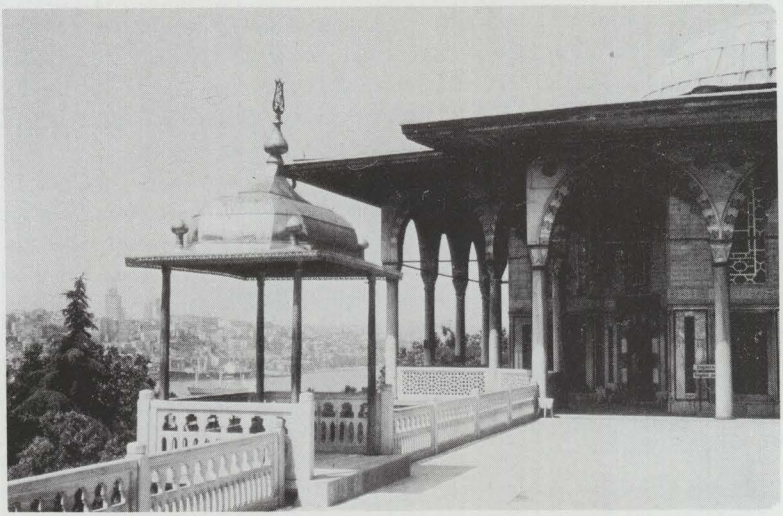

Sultan Ibrahims baldakin vid Bagdadkiosken. Foto förf. 1982

en pratsam ledare, och biljettförsäljarna avvisar dessutom kallt våra prut- och mutförsök. Jag ska aldrig glömma, att Ni är storsint nog mot mig att inte smyga Er förbi vakten i något slags Tusen-och-en-natt-inspirerad andegestalt — Ni lär ju annars numera ha vissa talanger inom den konsten. Då går vi hellre ut på Fjärde gården med dess tulpanträdgård och flera kiosker, som byggts sedan Ni var här sist. Utsikten mot de tre vattnen är överväldigande. Ni frågar mig vad det är för något stort och rostigt som ligger i Bosporen nära Leander-tornet, och jag kan upplysa Er om att det är vraket efter ett grekiskt fartyg, som sprängdes i luften här för några år sedan med ett sådant buller, att Istanbul-borna trodde, att yttersta domen stod för dörren. Annars är allt harmoni och skönhet. Nu är jag Er vägvisare, och jag för Er till den byggnad, som jag tycker är vackrast i hela Seraljen: Bagdad-kiosken. Dess yttre påminner med sina blå kakelplattor om Sultan Ahmet-moskéns inre, medan kioskens insida därutöver pryds av inläggningar i ebenholts och pärlemor. Strax utanför låter vi oss skuggas av Sultan Ibrahims baldakin med dess smäckert ljuvliga lilla bronstak. Nedanför blänker Gyllene Hornet i samma färg. Vi två resenärer upplever ett ögonblick av det tidlösa äventyrets lycka.

Men en sak glömde jag fråga Er om: Var i fridens namn finns *Höga Porten?!* Olika kartor hade olika uppgifter, och jag fann den aldrig.
Jag förbliver etc.

LETTERS TO JACOB JONAS BJÖRNSTÅHL ABOUT A VISIT TO CONSTANTINOPLE/ISTANBUL

The Swedish orientalist, polyglot, polyhistor and professional traveller J. J. Björnståhl (1731 — 1779) spent the last twelve years of his life visiting France, Italy, Switzerland, Germany, Holland, England, Turkey and Greece (in that order). He died at Salonica without having seen his native country again. All his impressions, adventures and meetings with more or less famous people he described in great detail in a series of letters to a friend in Stockholm, the publisher and royal librarian Carl Christoffer Gjörwell, who had them printed in 1780—1784. The letters were immediately translated in to German and Italian — but were never published completely in Swedish again. An important part of the letters deals with Constantinople where Björnståhl stayed for almost three years.

The present letters, written by Lars Holm, form a kind of belated answer from a disciple-traveller who has used Björnståhl's letters as a guide-book about Istanbul. These new letters are intended to tell the precursor — and other readers — about the things that have changed during the last two hundred years in the Near East metropolis and the things that still remain the same. The sender also takes the liberty to play a little with the differences in style between 18th and 20th century Swedish.

GUNNAR JARRING

The Türkistan tekke of Tarsus
On the Relationship of Southern Turkey with Central Asia

In the summer of 1938 my wife and I made a tour of Central and Southern Turkey[1] which brought us to the city of Tarsus — well-known as the birthplace of St. Paul — where we spent a day with the Turkish ethnologist Ali Riza Yalman Yalgın[2] as our very competent guide. He was the founder of the Ethnological Museum of nearby Adana which had been opened during our visit there. We had the honour of being the first non-Turkish visitors to the museum.

In Tarsus we paid a visit to a *tekke* which was called *Türkistan tekke* (fig. 1), where I was introduced to an old man who insisted that he was ninety years old, which I felt was an exaggeration — probably he wanted to stress that he was very old by using the numeral *doksan.* His name was Hidayet Efendi and he considered himself to be of Central Asian Özbek descent. He told me that in the neighbourhood of Tarsus there were three villages where the population was of *Özbek* origin. According to tradition they had moved there from Central Asia about 300 years ago. Inside the *tekke* there was the tomb of one Abdürrahman Semerkendi, from the village of *Dövvit,* in the vicinity of Samarkand. The tomb had an inscription and a *hicra*-date which in my calculation corresponded to 1367 A.D. — I feel sorry now that I never wrote down the exact *hicra*-year.

[1] Cf my article "Anatolische Reiseerinnerungen" in La Turquie Kemaliste, No. 28, Ankara 1938, pp. 6—12; further Från Ciliciska Porten till Mersin. (Jorden Runt 13, Stockholm 1941, pp. 337—353).

[2] well known for his comprehensive work Cenupta Türkmen Oymakları. 1—5. Istanbul & Ankara 1932—39, and other books on Turkish ethnology and folklore.

Hidayet Efendi showed me a *vakıfname* which was dated 21 Receb 781 which is equal to November 3, 1379 A.D. It was the deed of trust of the pious foundation of the Türkistan tekke. It was an imposing docu-

ment, about half a meter in length (v. fig. 2). It contained a long enumeration of Central Asian place-names. It was stipulated in the *vakıf-name* that each and every one of the inhabitants of the places which were mentioned in it who came to Tarsus were to have three days free food and lodging in the adjoining *seray* of the tekke. It was further stipulated that high-ranking and learned people who came there from these Central Asian places would have special treatment, whereas the common people would all eat and sleep together. It was the well-known difference between *has* (the upper class) and *am* (the common people). In addition it was also stipulated that in the *tekke* there should always live one *türkestanlık* "a man from Turkestan" whose duty it was to keep order in the tekke and vouch for the respectability of the *türkestanlıkler* who wanted to avail themselves of the facilities of the tekke and its seray. When I paid my visit in 1938 this *türkestanlık* was a man from Kashghar in the present day Chinese province of Xinjiang. His name was Dede

Khan. He embraced me several times when he learnt that I had been to his native city in Central Asia.

Hidayet Efendi did not permit anybody to make a copy of his *vakıf-name* neither did he allow me to take a close photograph of it. I could however write down some of the names of the Central Asian places mentioned in the document. I jotted down as many as time permitted me to do. In the following I give a list of these names with reserve for their correctness as I had very little time at my disposal. The transcription of the names follows the normal rules for English transcription; the velar k is indicated by q. In some cases I give the original rendering in Arabic script in brackets.

Kashghar
Yarkent
Aq-su
Khotan

Siah شهر سیاء

Ghazali غزالی

Aq-mesdjit
Darvaz
Ferghana

Kani-badam کانی بادام

Mehram
Ferked (vilayet)
Menar

Ispidjab اسبیجاب

Sayram
Tashkent (vilayet)
Salar
Evliya Ata
Baghistan
Shash (vilayet)

Fighanzi فغانزی

Beldjuvan
Gulab

Qunduz
Dehdad
Köfen (belonging to Samarkand)
Düshnovat

Qara-taq قره طاق

Hisar (vilayet)
Düshtüm
Zendani
Qurghan-tepe
Vash
Ab-kani

Karsan کارسان

Urgentch
Khiva
Osh
Qoqand
Andidjan

Marghelan مرغینان

Balkh
Maymane
Qaraqchi-qum
Meydan
Charkh

Huluftu هُلُفتُو

Besh-aghir

Daih دایح

Qara- qalpaq

Djizakht جذاخت

Khodjent
Sebz

Ghizai غزای

Yekke-baq یکه باق

Katta-qurghan
Pai-sin
Shiravat

Dino, or Dinu دینو

Serasia

Divker دیوکر

Qarshi
Charaqchi
Fil Mirza
Charshanba-tepesi

Qovadian قوادیان

Azghindan
Kermine
Dik-keran

The place-names here enumerated belong to a wide area, covering the present Soviet republics of Central Asia, as well as Northern Afghanistan and the Chinese province of Xinjiang.

Attention has been paid to the Türkistan tekke of Tarsus in *Vakıflar dergisi.* vol 3, pp. 6—8 (Ankara 1956), where general information regarding *vakıf*-donations connected with Turkestan is given. Most of the place-names are also noted there, but in a modernized Turkish form which does not always correspond to the original Central Asian vocalization and pronounciation. A full edition of this *vakıfname* would no doubt be of great value and importance to turcology in general. It would certainly give new and added information on the intercourse between Central Asia and Southern Turkey and possibly also shed light on the migration of Turks from that part of Asia to Turkey[3]. The Özbek Tekkes

[3] for general information on these aspects v. e.g. Paul Wittek, Le rôle des tribus turques dans l'empire ottoman (Mélanges Georges Smets. Bruxelles 1952, pp. 665—676); D.Y. Yéréméyev, Pénétration des tribus touraniennes en Asie Mineure (in Russian), (VII Congrès International des sciences anthropologiques et ethnologiques. Moscou. Vol. 10. Moscow 1970, pp. 89—98); Eleazar Birnbaum, The Ottomans and Chagatay Literature. An Early 16th Century Manuscript of *Navā'ī's Dīvān* in Ottoman Orthography. (Central Asiatic Journal. Vol. 20:3. Wiesbaden 1976, pp. 157—190,esp. pp. 158—161 Early Ottoman interest in the Turkish and Central Asian heritage); for bibliographical references v. Halil Inalcık, The Ottoman Empire. The Classical Age 1300—1600. London 1973.

of Istanbul are already well-known through Grace Martin Smith[4]. They are however all three of them much later than the *Türkistan (Özbek) tekke* of Tarsus, dating from the 18th century. According to Grace Smith they served as a stopping place and shelter for those coming to Istanbul from Turkestan on their way to Mecca. They were also connected with the Sufi order of the Nakşibendî. The registers of the *Özbek Tekkes* of Istanbul are well preserved and it is evident from them that most of their visitors came fom the same places in Central Asia as those who used the facilities of the *Türkistan tekke* in Tarsus. Grace Smith summarizes that the main purpose of the *Özbek Tekkes* of Istanbul was to serve as hostels for pilgrims from Turkestan, and that these *tekkes* acted as informal embassies. As to the *Türkistan tekke* of Tarsus it seems doubtful that it was intended mainly for Mecca pilgrims as Tarsus geographically was an out-of-the-way city on the roads leading to Mecca. It may be assumed that it instead was connected with the settlement of Central Asian Turks in Southern Turkey. Or, may we assume that it had relations with one of the Sufi orders which were already then active in far off Turkestan? These are questions upon which light can be thrown only when the *vakıfname* of Tarsus has been found and its text has been made available.

According to information which I have received from Professor Nuri Yüce in a letter dated March 12, 1977 Hidayet Efendi — who is called Hidayet Bey[5] in *Vakıflar dergisi* 3 — died some time around 1960. The fate of his *Vakıfname* is unknown but I understand from Nuri Yüce that the search for it is going on. May it be found — inşallah.

In the Tarikh-i-Rashidi by Mirza Muhammad Haidar (16th century) there is an indication that *tekkes* similar to that of Tarsus existed in Central Asia[6]. It refers to a place somewhere between Kashghar and Yangi Hisar. I quote Mirza Muhammad Haidar: "Further on is another halting place, a monastery *(langar)* — which is called Kush Gumbaz, an excellent stage *(manzil)* watered by the Shahnát. It has both cultivated grounds and gardens *(bághát)* which all form a part of the foundation

[4] The Özbek Tekkes of Istanbul. (Der Islam. Zeitschrift für Geschichte und Kultur des islamischen Orients. Bd 57:1 1980, pp. 130—139).

[5] op. cit. p. 6, n.

[6] The Tarikh-i-Rashidi of Mirza Muhammad Haidar, Duglát. A History of the Moghuls of Central Asia. An English Version Edited with Commentary, Notes, and Map by N. Elias. The Translation by E. Denison Ross. London 1895, p. 296.

(vakf) of this *"langar"*. Travellers enjoy the advantage which the langar offers. The *langar* mentioned by Mirza Muhammad Haidar is no doubt the same kind of institution as the *tekke* of Tarsus.

NILS W. SVENNINGSEN

Gammalt och nytt kring födelsen av morgondagens turkiska barn

När man far söderut från Izmir genom Anatolien till Selçuk och Ephesos, passerar man igenom en liten by med några få hus som knappast någon lägger märke till. När man far norrut från Istanbul på den asiatiska sidan av Bosporen via Üsküdar genom Umraniye på vägen mot Şile vid Svarta Havskusten, passerar man strax före avfartsvägen till Polenezköy en likadan liten by med ett fåtal hus som ingen lägger på minnet. Om man far österut från Ankara via Yozgat och sedan söderut mot Kayseri, passerar man igenom en lika oansenlig by. Kanske sprang några barn över vägen bara. Kvinnor och barn var där. Barn både "inne" och ute (ill. 1).

Där var inga ruiner bara en liten moské. Vad var nu gemensamt för dessa till synes betydelselösa orter? Jo, ortens namn är unikt — Yenidoğan (= nyfödde). Inget annat land än Turkiet har så ofta detta som ortsnamn.

Som barnläkare med specialintresse för nyfödda barn, deras födelse, deras livssituation och hälsotillstånd är det naturligtvis ett säreget faktum att så många turkiska byar bär detta namn. På sekelgamla miniatyrer (ill. 2) kan man se hur barnets födelse kunde äga rum i denna del av världen, åtminstone i mera förmögna familjesituationer *(Litt. 1)*[1]

Under ett flerårigt utvecklingsarbete i samarbete med turkiska läkare inom barnsjukvård bland nyfödda barn och spädbarn, dels i storstadsområden som Istanbul, dels i byar på landsorten i Anatolien och väster om Istanbul, har jag haft förmånen att få inblick i vad det innebär att vara barn och sjuk idag i 1970—80-talens Turkiet. För det barn som just har kommit till världen — yenidoğan — är omständigheterna ytterst varierande, kanske mer idag än tidigare. Detta sammanhänger bl. a. med det faktum att stora områden av Turkiet befinner sig i en utvecklingsfas mitt emellan u-lands- och i-landssituationen beträffande mödra- och

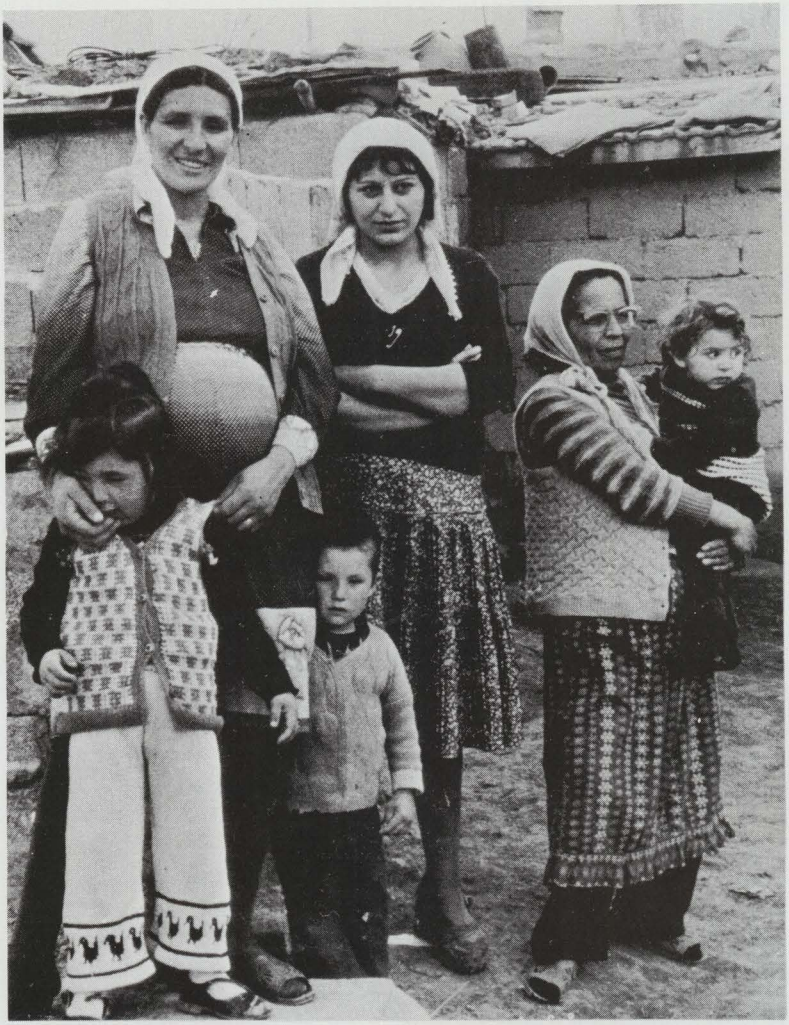

Kvinnor med barn, födda och ofödda, i en turkisk familj i en anatolisk by. Ur Rapport från Turkiet — en studieresa ur ett pediatriskt och gynekologiskt/obstetriskt perspektiv (1979).

barnhälsovård. Stora delar av landsorten saknar denna typ av hälsovård helt och hållet. I vissa trakter, speciellt kring Ankara och under senare år även kring Istanbul, pågår eller planeras en utbyggnad av landsortens hälso- och sjukvård.

Som exempel kan nämnas Yozgatdistriktet, som är ett av de få områden som har en viss, om än ej fullständig, statistisk dokumentation.[2] 1979 var invånarantalet cirka 550.000, varav cirka 32.000 bodde i själva staden Yozgat. Ett större sjukhus med 360 vårdplatser samt två mindre om vardera 50 vårdplatser svarar för den slutna sjukhusvården. Det fanns före 1974 ingen mödra—barnhälsovård, men en utbyggnad påbörjades då med tonvikt på familjeplanering och en dylik hälsovård. Ett tuberkulosbekämpningsprogram hade startat flera år tidigare. 1979 fanns det 19 läkare, dvs. cirka en läkare per 30.000 invånare, men målsättningen är en per 10.000 invånare (som jämförelse kan nämnas att denna siffra var 1/950 i Sverige i slutet av 70-talet). Det fanns 176 utbildade barnmorskor. Bristen på dessa är dock fortfarande mycket stor, även om en ökad satsning på sjuksköterske- och barnmorskeutbildning har tillkommit under senare år. Likaledes har en tvångsplacering av läkare och övrig sjukvårdspersonal för 1—2 år till landsorten och östra delarna av Turkiet påbörjats under 80-talet.

Yozgatdistriktet tillhör dock ett av de bäst utvecklade. Av de 67 provinsområdena har cirka 35 pågående planer med samma inriktning, medan det fortfarande saknas helt i andra distrikt, speciellt i östra landsändarna. Väst—öst situationen i Turkiet motsvarar syd—norr konstellationen i de skandinaviska länderna.

Barnmorskorna i Turkiet förväntas arbeta ej endast som förlossningshjälpare utan också i den förebyggande barnavården, t. ex. beträffande med vaccinationsprogram och näringsupplysning. Näringsbristtillstånd, t. ex. järnbrist med åtföljande anemi och följdsjukdomar, rachitis (engelska sjukan) på grund av D-vitaminbrist samt även ren malnutrition (undernäring) är stora hälsoproblem bland turkiska barn. Uppfödningen av spädbarnen är problematisk i många avseenden, speciellt i storstädernas fattigare befolkningsskikt. Kvinnorna i de familjer som fortfarande flyttar in från landsorten till storstäderna kan av olika skäl ej bröstuppföda, amma, sina barn såsom är tradition i byarna. Barnen får då i stället komjölkvattenblandningar med helt otillräcklig protein- och kalorimängd. På "mitt" sjukhus i Istanbul har vi således ständigt en avdelning fylld med enbart svårt undernärda spädbarn, som kommer utmärglade till sjuk-

Förlossning på 1600—1700-talet (?) enligt en persisk miniatyrmålning.

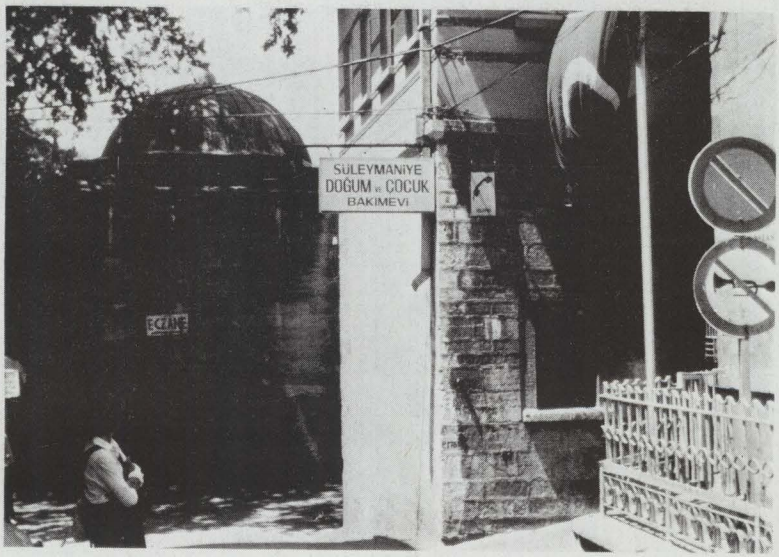

Süleymaniye Doğum ve Çocuk Bakimevi i centrala Istanbul uppfördes som sjukhus av Sinan 1550—57 samtidigt med Süleymaniye Camii men användes idag enbart som förlossningsklinik. Omkring 12.000—15.000 förlossningar om året äger rum här.

huset och ofta dör på grund av komplicerade infektioner. Barnen kommer huvudsakligen från storstadsytterområdena som dagligen tillväxer (Istanbuls invånarantal ökar med cirka 200.000 invånare per år).

DE NYFÖDDA BARNENS SITUATION

Var föds då barnen idag? På landsorten föds flertalet i hemmet, många gånger utan hjälp av utbildad barnmorska, men oftast med assistans av någon kvinna i byn. Många ritualer finns fortfarande kvar, t. ex. att bädda in den nyförlösta kvinnan och den nyfödde i jord, eller att lägga jord på navelstumpen. Vanligtvis används faderns avlagda rakblad för att skära av navelsträngen. Upplysning om hälsoriskerna kring dessa sätt att behandla mor och barn har medfört en minskning av antalet nyfödda med stelkramp under senare år. Flera gånger i veckan kom dock nyfödda med stelkramp till sjukhuset. Av dessa dör mellan 80—100 %. Andra infektioner, som barnen förvärvar i samband med hemförlossning utan

Interiör från Zeynep Kâmil Hastanesi i Üsküdar, en av Istanbuls asiatiska stadsdelar. Eftermiddagens nyfödda barn väntar på att få komma till sin moder.

barnmorskas deltagande, är också vanliga. Även dessa leder ofta till att barnen dör eller får handikapp.

I storstäderna sker för närvarande en förändring såtillvida att fler och fler barn där föds på sjukhus. I Istanbul föds idag cirka 40 % av barnen på förlossningsklinik, s. k. Doğum evi (ill. 3). Under senaste 10-årsperioden har antalet förlossningar på dessa kliniker ökat kraftigt. På Süleymaniye Doğum Evi, som är inhyst i den vackra gamla byggnaden strax bredvid Süleymaniye-moskén i centrala Istanbul, äger cirka 12.000 —15.000 förlossningar rum per år. (I Sverige har de största förlossningsklinikerna mindre än 3.500 förlossningar per år.) Men ännu större förlossningskliniker finns både i Ankara och Istanbul, t. ex. Zeynep Kâmil Hastanesi i Üsküdar med närmare 30.000 förlossningar per år, dvs. nästan 70 nyfödda barn om dagen (ill. 4).

Slutligen finns det vissa sjukhus i storstäderna, t. ex. universitetssjukhuset Hacettepe i Ankara eller Amerikân Hastanesi i Istanbul, som har full västeuropeisk standard beträffande förlossningsvården.

Vitalstatistiska uppgifter är naturligtvis svåra att få, när så många kvinnor förlöses i hemmen av icke-legitimerade barnmorskor, när det på sina håll är regel att gossebarn inte registreras, då de därigenom slipper värnpliktstjänstgöring, eller när föräldrar gärna sparar registreringspapper från ett barn, som dör nyfödd eller som spädbarn, och i stället använder dessa identitetspapper för nästa barn som föds i familjen. Medelantalet födslar är ej känt, men på landsorten är det snarare över än under 10—12 för varje kvinna i fertil ålder.

En del data har vi dock kunnat få fram i det distrikt i Istanbul med omnejd, där vårt utvecklingsprojekt inom mödra—barnhälsovård pågår sedan 1979. Befolkningsunderlaget är cirka 700.000. Ungefär 25 % av dessa är i åldrarna under 5 år. Av de barn som föds i dessa storstadsytterområden och angränsande byar dör cirka 20 % innan de uppnått 5 års ålder, dels i samband med förlossningen, dels av infektioner, undernäring och olycksfall i späd- och småbarnsåren. Bland de barn som överlever till högre åldrar, har cirka 10—15 % beräknats utveckla olika handikapp som orsakats av skador under graviditeten eller vid förlossningen. Dödligheten bland de barn som föds för tidigt eller är lågviktiga (under 2500 g) vid födelsen var 1979 cirka 80 % (i Sverige omkring 5 %). Genom de hygieniska, infektionsförebyggande och näringsförbättrande åtgärderna har denna siffra dock halverats inom detta distrikt under de senaste två åren. De turkiska barnläkarna och barnmorskorna gör här en imponerande insats för de turkiska barnen och deras familjer. Parallellt härmed har genom upplysning om familjeplanering och födelsekontroll skett en sänkning av födelsetalet i detta distriktsområdes byar.

Inte bara socialmedicinska utan även kulturella problem är naturligtvis legio i dessa sammanhang. På klinikerna är det regel, att barnafadern aldrig är närvarande vid förlossningen. De flesta kvinnorna föder sitt barn utan någon anhörig närvarande i motsats till situationen vid hemförlossning. På grund av den ökande platsbristen skrivs de flesta ut från kliniken på första eller andra dagen. En del familjer tar då inte bara hem mor och barn utan även placenta (moderkakan) och navelsträngen. I Skandinavien är ju detta mycket ovanligt. I Turkiet däremot lever dock flera traditioner kvar kring omhändertagandet av navelsträng och placenta.[3] Dessa traditioner bibehålls även bland familjer som flyttat från landsort till storstad, trots att födelsen äger rum på en förlossningsklinik.

Efter födelsen ("doğum sonrasi") får navelsträngen ("çocuğun göbeği") och moderkakan ("çocuğun eşi") eller efterbörden ("sonu") inte

kastas bort utan att samtidigt vissa önskningar framsäges, vilka traditionsenligt har betydelse för barnets framtida öde och verksamhet. För navelsträngen gäller således att

— för att barnet skall bli religiöst grävs navelsträngen ned invid moskéns mur eller i moskéns förgård,

— för att barnet skall bli en lärd man grävs navelsträngen ned invid skolans mur eller kastas i skolans trädgård,

— för att barnet skall bli en duktig bonde och älska djuren grävs navelsträngen ned i stallet,

— för att barnet skall stanna kvar i hemmet och ej kasta sina ögon utanför hemmet grävs navelsträngen ned i boningshuset,

— för att barnet skall söka sin lycka utanför hemmet men ändå behålla sinnet rent som vatten kastas navelsträngen i sjön eller floden,

— för att han skall bli en duktig skräddare läggs navelsträngen i symaskinslådan.

Det är likaledes tradition att barnet får ett "göbek adi" (navelnamn) i samband med navelsträngens avklippande. Dessa traditioner kring namngivningen av barnen enligt turkisk "geleneksel" — folktradition — beskrivs detaljerat av professor Dr Sedat Veyis Örnek i hans böcker *Türk Halkbilimi* och *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*.[4]

För moderkakan eller efterbörden gäller, att en bit av denna skall svepas in i en ren duk och sedan grävas ned i jorden inför barnets egna ögon. Barnet behöver ej själv erinra sig var detta sker, men samma önskningar som vid omhändertagandet av navelsträngen skall framföras här.

Själva moderkakan nedgrävs i jorden i närheten av boningshuset. Innebörden av detta är oklar men kan möjligen vara förknippad med uppfattningen av moderkakan som symbol på fruktsamhet. Genom dessa åtgärder skulle fruktsamheten stanna kvar hos den jord som huset står på och som familjen lever på och utav. Liknande uppfattningar om moderkakan som fruktsamhetssymbol har beskrivits från många andra kulturer.[5]*

* År 1978 bad en nybliven fader mig att få ta med sig hem placentan (moderkakan) efter barnets födelse på en sydsvensk kvinnoklinik. Han var bosatt i Danmark utanför Köpenhamn, där hans familj bott i många generationer på på samma gård. Han berättade, att det alltid varit tradition i släkten att gräva ned moderkakan i trädgårdens blomsterrabatt, som var flera hundra år gammal och hade en unik blomningsförmåga år efter år.

Stolt moder med sitt fina barn insvept i "kundak" nu som då. Ur Sedat Veyis Örnek, Türk Halkbilimi (1977).

Efter födelsen blir flertalet nyfödda barn i Turkiet inlindade ("kundak") och ligger sedan väl insvepta utan att kunna röra varken armar eller ben. Detta görs inte bara i hemmet utan är regel även på förlossningsklinikerna. Detta inskränker ju barnets rörelseförmåga betydligt och är föga fysiologiskt. Men det är naturligtvis praktiskt för modern, att barnet är välpaketerat och därmed lätt att transportera och bära med sig i famnen (ill. 5).

Önskan att få ett nyfött barn, som är friskt och kan växa upp i hälsa, och sorgen över att förlora ett nyfött barn vid födelsen eller i späda år är enligt min erfarenhet minst lika stor i Turkiet som här hos oss i Sverige. Det är en felaktig uppfattning, att den turkiska kvinnan och hennes familj skulle vänja sig vid att förlora nyfödda barn och ta detta lätt, eftersom det förekommer relativt ofta. Den glädje som det nyfödda barnet bereder sin familj kan uttryckas bäst med den beteckning som farföräldrar och morföräldrar använder om sitt barnbarn — "bal oğlum" (min honungsson).

LITTERATUR

[1] M. Ullman, *Islamic medicine*. Edinburg U.Pr. 1978. (Islamic surveys 2.)

[2] *Rapport från Turkiet — en studieresa ur ett pediatriskt och gynekologiskt/obstetriskt perspektiv*. Wallin & Dalholms Boktryckeri AB, Lund 1979.

[3] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*. Ankara 1977. (Türkiye Iş Bankasi Kültür Yayinlari Folklor Dizisi. 4.)

[4] Sedat Veyis Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*. Saim Toraman Matbaasi, Ankara 1979. (Türkiye Iş Bankasi Kültür Yayinlari, Genel Yayin No:206, Folklor Dizisi. 5.)

[5] E. Dammann, *Die Religionen der Menschheit*. Bd 6, Stuttgart 1963.

PAST AND PRESENT CUSTOMS RELATED TO THE BIRTH OF TURKISH CHILDREN

During a four year period the author as a neonatalogist has been partaking in a mother and child health care project in Turkey, mainly concerned with educating Turkish midwives, medical students and doctors in how to care for newborn infants after birth and during the first year of life. In addition to education, this joint project also comprises a study of the epidemiologic and pediatric care of sick infants under various environmental conditions. From these personal experiences some aspects of the situation at birth for newborns in Turkey today are presented. In many ways the past is still present when the mother is being delivered and a baby is born alive.

The majority of children are born at home, but in larger cities it is more usual for children to be born in maternity clinics — *doğum evi*. Reliable data on mortality and morbidity are difficult to collect since many deliveries are not registered officially. Many health problems which the newborn infants face are unsolved owing to the lack of medical personnel, especially in rural and suburban districts. The family moving into city areas often bring with them certain folk traditions regarding the delivery, the newborn baby, the umbilicus, and the placenta. However, some traditional customs are rapidly lost in urban districts. One such custom is breastfeeding, which when abandoned immediately or within a few weeks after the delivery causes malnutrition and early infections in infancy. In spite of a apparent lack of care, the newborn infant is initially the most precious family member and is still considered an important asset for the future of every family.

INGVAR SVANBERG
med redaktionella tillägg

Nyare svensk litteratur i Turkiet

Att intresset för Mindre Asien är stigande framgår inte minst av medlemsförteckningen till vårt forskningsinstitut. Varje år kommer också en hel del litteratur med anknytning till Turkiet och turkisk kultur. I den här översikten har jag valt att presentera, med några undantag när, litteratur utgiven från 1980 och senare. Äldre litteratur håller på att förtecknas i den bibliografi som är under utarbetande genom Istanbulinstitutets sekretariat.

Med turkologisk litteratur avser jag här ett ganska brett fält. Det är böcker, rapporter och artiklar om Turkiet och dess olika såväl muslimska som kristna folk och kulturer, men även turkisk kultur i andra delar av världen, såväl invandrargrupper i Sverige som olika turkiska folk på Balkanhalvön och i Centralasien. Även arbeten om förturkiska kulturer i Mindre Asien innefattas i denna vida definition.

Den enda specialtidskriften på svenska för turkologi är föreliggande *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul. Meddelanden* som utkommer årligen och innehåller artiklar i mycket blandade ämnen som på olika sätt berör västra Asien i historia och nutid.

Dessutom finns det ett förlag i Stockholm, Mellanösterns Bokförlag, som specialiserat sig på dels turkisk litteratur i översättning, dels böcker om Turkiet. Nyligen utkom författarinnan Gülten Dayıoğlu's *Regnbågen och andra noveller* (Borås 1983) i översättning av Saffet Eraybar. Under utgivning är också en annan novellsamling av Osman Şahin: *Den röda vinden och andra noveller* i översättning av Cumhur Gur och Annika Ekström.

RESESKILDRINGAR

Resehandböcker om Turkiet är det tyvärr ont om på den svenska bok-

marknaden. Den alltjämt bästa är Nils Berglunds *Turkiet,* som utkom 1977 men redan hunnit bli något föråldrad. Birgitta och Nils Berglund har till svenska dessutom översatt Heinz och Peter Göckeritz: *Turkiet* (Turistserien), som utkom 1980 men främst behandlar västra Turkiet och Istanbul. En kortfattad skildring av Turkiet ges i Gülseren Ergün-Engström: *Härkomst Turkiet.* Stockholm: Språkförl. Skriptor 1980.

Här kan det vara värt att nämna att Forum år 1982 gett ut en nyutgåva av *Marco Polos resor i Asien 1271 — 1295* i översättning samt med inledning och kommentar av Bengt Thordeman. Marco Polo, åter aktualiserad genom TV-serien i våras, besökte ju även Mindre Asien och skildrar turkmenernas rike i centrala Anatolien.

I sammanhanget kan man också påminna om den resa som arrangerades av Istanbulinstitutet och som redovisats av Ulla Ehrensvärd i "En resa i östra Turkiet maj—juni 1982" *(Meddelanden* 7/1982, s. 69—85). Året innan innehöll vår årsbok en "Bildsvit från Istanbul och Pamukkale" av fotografen Michael Normann *(Meddelanden* 6/1981, s. 38—48).

SKÖNLITTERÄRA RESESKILDRARE

Dagens Anatolien har skildrats av ett par yngre svenska författare. Lars Andersson presenterade i serien Författare på resa "Bilder från Anatolien" i *Läs-Femina* 1981, nr 2, s. 42—45, 70, där han bl. a. redogör för möten med turkiska nomader. En något utvidgad version av denna artikel ingår i antologin *Väderstreck — Artiklar och betraktelser* som Lars Andersson i höst 1983 utgivit på Norstedts förlag. I antologin ingår också en tidigare opublicerad artikel om en påsk tillsammans med turkar i Komotini i västra Thrakien. Även Jacques Werup har rest i Turkiet, vilket han redovisat i "Dagboksblad från Turkiet", *Månadsjournalen* 1981, nr 12, s. 62—65, 67—69, 71.

Jan Myrdals fina reportage om "Istanbul — blå stad i två världsdelar", illustrerad av Gun Kessle, från 1958 har tryckts på nytt i ett jubileumsnummer utgivet av *Folket i Bild. Kulturfront* 1983, Nr 12, s. 92. En mera speciell skildring av Istanbul ges i Carl Johan Charpentier's *Städer och hotellrum* (Settern) som utkom 1982. Av annan karaktär är skildringen i Martin Hedén: "Tio bilder av Turkiet med förlängda bildtexter" med Lasse Norlings foton i *Rallarros* 1981, nr 5, s. 43—47.

"Gunnar Ekelöfs turkiska resa 1965" har ingående skildrats i en artikel av Ulf-Thomas Moberg *(Meddelanden* 7/1982, s. 41—65). I artikeln återges en del av Ekelöfs poesi med motiv från Turkiet.

SKÖNLITTERATUR

En annan svensk författare som hämtar motiv från Turkiet är Barbro Karabuda, som 1980 utkom med romanen *Olivkusten* på Gidlunds förlag.

Turkisk skönlitteratur i svensk översättning domineras alltjämt av den produktive Yaşar Kemal. Gidlunds utgav 1980 hans roman *Med dina ögon, Salih* i svensk översättning av Kerstin Gustafsson. En pocketupplaga utkom 1982. Romanen handlar om den lilla pojken Salih och hans värld. Småpojkar är också huvudpersoner i Kemals roman *Och fåglarna flög,* som Gidlunds utgav 1982 i Katja Waldéns översättning.

Turkisk folkdiktning och livsvisdom finns representerad i den lilla boken *Turkiska ordspråk* som sammanställts av Herman Stolpe och som utgavs på LT:s förlag 1980. Det är en reviderad och utvidgad utgåva av författarens *Turkisk livsvisdom* från 1966.

Skönlitteratur från Centralasiens turkar finns på svenska företrädd av den kirgiziske författaren Tjingiz Ajtmatov som översatts (från ryska) av den flitige Lars-Erik Blomqvist. Det är Gidlunds förlag som 1982 utgav *Och dagen varar längre än ett sekel.* Samma år utgav förlaget också en pocketutgåva av romanen *Farväl Gulsary.*

Det finns också en del skönlitteratur på turkiska publicerad i Sverige. Den unge författaren Ahmet Samancı utgav 1982 på Författares bokmaskin romanen *Kızıl topraklar.* Genom samma distributionsform utkom 1981 diktsamlingen *Yurdum düşünüyorum* av Kemal Yakup Soyalıs och *İrgatoğlu Atçalı Kel Memet destanı* av Özkan Mert.

På kurdiska finns *Alfabe* av Mehmet Emin Bozarslan, utgiven i ny upplaga på Invandrarförlaget 1980. Förstautgåvan utkom 1968 i Istanbul. Immigrant-institutet publicerade 1981 en barnbok av samme författare med titeln *Meyro-çirok.*

KULTURHISTORIA

Ett par artiklar i skilda kulturhistoriska ämnen kan nämnas. Ulla Ehrensvärd studerar med hjälp av ett par handskrifter i svenska bibliotek ett speciellt papper som hon redogör för i artikeln "Marmorerat papper, *ebru,* från äldre tider" *Meddelanden* 5/1980, s. 49—82, medan Ali C. C. Ayral ger en bred exposé av "Turkisk-anatolisk matkultur" i *Meddelanden* 5/1980, s. 29—48. I anslutning till den sistnämnda artikeln bör också nämnas en mera praktiskt inriktad informationsskrift som Stockholms läns landsting gav ut 1981, nämligen *Yemek kitabi/Matbok.* Artiklar om turkisk mat med recept har även ofta publicerats i svensk dags- och veckopress, som i *Allt om mat, Vi* och *Månadsjournalen.*

KLASSISKT OCH BYSANTINSKT

Utgrävningsresultaten från Labraunda publiceras numera i en egen skriftserie som utges av Istanbul-institutet. Som första nummer utkom 1979 Marie-Louise Säflund's *Stamped Amphora Handles* (Labraunda. Swedish Excavations and Researches vol. II:2). Därefter utkom J. J. Jully's *Archaic Pottery* (Labraunda. Vol. II:3) och 1982 Pontus Hellström och Thomas Thieme: *The Temple of Zeus* (Labraunda. Vol. I:3). Som nummer fyra har nyss utkommit Michael Meier-Brüggers *Die karischen Inschriften* (Labraunda. Vol. II:4).

Om antik topografi handlar Paavo Roos' artikel "Between Labraunda and Alinda" i *Yayla. Third report of the Northern society for Anatolian archaeology,* Dep. of archaeology, The University of Newcastle-upon-Tyne 1980, s. 17—21. Om man vill utsträcka sitt intresse till danskarnas utgrävningar i Mausoléet i Halikarnassos (Bodrum), kan man läsa om detta i *Sfinx* 3:1, 1980, s. 16—20.

I de stora arkeologiska tdiskrifterna *American Journal of Archaeology, Anatolian Studies* och *Bulletin de correspondence héllenique* förekommer fortlöpande kröknikor om arkeologin i Medelhavsländerna inklusive Turkiet.

När det gäller bysantinska studier, ingår en bibliografisk återblick jämte en översikt om pågående och planerad forskning inom ämnet i *Svenska Kommittén för Bysantinska Studier Bulletin* 1/1983. I *Istanbulinstitutets Meddelanden* har det tagits upp i tre artiklar: "Rhos' sista angrepp på Konstantinopel i ny belysning" av Lennart Rydén i nr 5/1980, s. 16—28, "Theodor från Sykeon och hans biografi" av Jan Olof Rosenqvist i nr 6/1981, s. 5—18 samt "Basilius av Caesarea, en stor kyrkofader" av Stig Y. Rudberg i nr 7/1981, s. 5—16.

Professor Rudberg har även skrivit om "Contributions nordiques aux études byzantines depuis la dernière guerre mondiale" i *Les pays du Nord et Byzance (Scandinavie et Byzance).* Actes du colloque nordique et international de byzantinologie tenu à Upsal 20—22 avril 1970, réd. par R. Zeitler, Uppsala 1981.

Populära presentationer av Konstantinopels historia har givits av Lennart Rydén i tidskriften *Tvärsnitt* 1981 nr 1, s. 24—32: "Bysans — ett drama i tre akter" och i *Bysantinsk konst och kultur* 1, 1981, s. 2—7: "Konstantinopel — städernas drottning". I sistnämnda tidskrifts nr 2, utgiven som bilaga till bl. a. *Hellenika* 1982, har Carl-Otto Nordström gett en populär framställning av "Hovceremonielet".

Under utgivning föreligger Sture Linnérs svenska översättning av Michael Psellos' *Chronographia* och Lennart Rydéns "The Life of St Basil the Younger and the Date of the Life of St Andreas Salos" i *Harvard Ukrainian Studies* 7, 1983. Den sistnämnda artikeln innehåller jämförelser mellan det tidigbysantinska och det medeltida Konstantinopel.

Längst tillbaka i tiden levde hettierna i Anatolien. Om deras divinationsformer skriver Folke Josephson i "Hettiternas orakel" i *Istanbulinstitutets Meddelanden* 5/1980, s. 5—15.

SPRÅKVETENSKAP — TURKOLOGI

Även om turkiska blivit ett stort invandrarspråk i Sverige, är det akademiska studiet av turkiska språk fortfarande mycket blygsamt. Undervisning på lägre betygsnivåer förekommer inom institutionen för afroasiatiska språk vid Uppsala universitet. Turkologisk språkforskning bedrivs annorstädes. Lars Johanson, tidigare docent i Uppsala och numera professor i Mainz, Västtyskland, har senast publicerat *Pluralsuffixformen im Südwesttürkischen* (Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftliche Klasse. Akademie der Wissenschaften und der Literatur 1981:9), tryckt i Mainz 1982.

Vetenskapliga arbeten förtecknas i "Bibliography of Current Scandinavien Turcological Studies" kompilerad av Bernt Brendemoen och Lars Johanson som publicerades 1979 i den franska tidskriften *Turcica* XI, s. 254—264. Här bör också nämnas bibliografin i *Türkologischer Anzeiger,* sammanställd även den av Johanson och Brendemoen. Den sistnämnde har tillsammans med Yaşar Tanrıkut på det norska Universitetsforlaget 1980 givit ut en *Tyrkisk-norsk ordbok,* som har en speciell didaktisk detalj: de mest frekventa turkiska orden har tryckts med rött. Därigenom har man fått ett sorts lexikon i "Basic Turkish".

Den av Gunnar Jarring år 1977 publicerade uppsatsen om turkologiska studier i Sverige "Tjurkologija v Švecii", *Sovjetskaja tjurkologija* 1977: 3, utkom 1980 i turkisk översättning med titeln "Isveç'te türkoloji, *Türk tarih kurumu. Belleten,* Cilt 44, sayı 173, s. 125—136, och 1981 i kinesisk översättning: "Jui-tien ti t'u-chüeh-hsüeh". Ya-lin, *Kuo wai t'u-chüeh-hsüeh yen-chiu kai-ku'ang* (I-wenchi) s. 194—199.

I Sverige har Musa Güners ordlistor utkommit i nya utgåvor. Hans *Svensk-turkiska ordbok. İsveççe-Türkçe sözlük* utkom 1981 i en 4:e reviderad upplaga på Studentlitteratur i Lund. På eget förlag har också ut-

kommit en 2:a reviderad upplaga av hans *Türkçe-İsveççe sözlük. Turkisk-svensk ordbok.*

Det finns också ett par ordböcker på assyriska, nämligen Johanon Kashisho: *Svensk-assyrisk ordlista* (Eskilstuna 1979) och Johanon Kashisho & Hanna Gergeo: *Assyrisk-svensk ordlista* (Eskilstuna 1980) båda i serien Svenska för invandrare.

SVENSK-TURKISKA KONTAKTER

Kulturkontakter mellan Sverige och Turkiet är inte någon ny företeelse. Det kan ju vara nyttigt att påminna om. Professor Gösta Berg redogjorde i förra årgången av institutets *Meddelanden* (s. 17—25) om "Svenska försök med den turkiska tröskslädén" i Uppland vid mitten av 1700-talet. Man lät även importera en turkisk bonde från Bulgarien som skulle lära upplänningarna att tröska. Så invandring av turkar till Sverige är alltså inte något som enbart hör vårt sekel till!

Om en svensk som utvandrade till Turkiet skriver Gunnar Jarring i "Bibliofilen Ali Nouris tankar på upprättandet av ett turkiskt nationalbibliotek", *Meddelanden* 7/1982, s. 26—40, liksom i "Ali Nouri — alias Gustaf Noring. En viking i frack", *Studiekamraten* 1982, nr 3, s. 9—11. En annan svensk som tillbringade större delen av sitt liv i Turkiet var Torsten Weman. Jarring skrev hans nekrolog som bl. a. trycktes i *Meddelanden* 6/1981, s. 71—72.

Gunnar Jarrings egen vistelse i diplomattjänst i Ankara finns skildrat i *Memoarer 1939—1952* (Bonniers), som utkom 1981.

"Den första svenska diplomatiska rapporteringen om Atatürk" har Jarring skrivit om i *Meddelanden* 6/1981, s. 51—58.

Tillbaka till 1700-talets svensk-turkiska kontakter förs man i Jarrings artikel om Cornelius Loos, en av deltagarna i Karl XII:s Orientexpedition, i *Svenskt biografiskt lexikon,* Häfte 116, s. 101—103. En flitig 1800-talsresenär, som så småningom blev konsul på Rhodos, var Johan Hedenborg. I början av 1830-talet vistades han i Turkiet och utgav därefter det nu bland boksamlare mycket eftertraktade planschverket "Turkiska nationens seder, bruk och klädesdrägter". Denna bok presenteras av Torsten Svedfelt i artikeln "Turkiska boken", *Bokvännen* 1983, nr 5, s. 119—124.

Ännu äldre svensk-turkiska kontakter diskuterar Gunnar Jarring i artikeln "Serkland", *Namn och bygd* 71, 1983, s. 125—132, ett topografiskt begrepp som han menar kan härledas från ett centralasiatiskt etnonym på ett turkfolk.

INVANDRARE FRÅN TURKIET

Under senare år har det bedrivits en ganska omfattande forskning om invandrare från Turkiet. Socialantropologen Ulla-Britt Engelbrektsson disputerade 1978 på den med rätta mycket uppmärksammade avhandlingen *The Force of Tradition. Turkish migrants at home and abroad* (Gothenburg Studies in Social Anthropology 1), som behandlar turkiska utvandrare från Konyaprovinsen som invandrat till bl. a. Göteborg. År 1982 utkom en andra-upplaga av avhandlingen.

En annan socialantropolog, Lisbeth Sachs, har intresserat sig för turkiska invandrares möte med olika sociala institutioner i Sverige, främst sjukvården. Hon har under flera år bedrivit fältarbete bland turkiska invandrarkvinnor i Tensta—Rinkeby. År 1980 publicerades *Sjukdom — ett relativt begrepp* (Socialstyrelsen redovisar 1980:5) som väckte berättigad uppmärksamhet. Våren 1983 disputerade hon på avhandlingen *Evil Eye or Bacteria? Turkish migrant women and Swedish health care* (Stockholm studies in Social Anthropology 12), som rönt stor uppskattning inte minst bland medicinare. Denna avhandling kommer att ges ut i svensk översättning på Libers förlag.

En studie av politisk resocialisation av turkiska invandrare i Stockholm publicerades 1980 av statsvetaren Şahin Alpay som disputerade på avhandlingen *Turkar i Stockholm. En studie av invandrare, politik och samhälle* (Stockholm Studies in Politics 16). Avhandlingen innehåller även ett mycket omfattande faktaunderlag om turkarna i Stockholm i allmänhet och har därför ett vidare intresse för den som arbetar med invandrarfrågor.

De turkiska invandrarkvinnorna i Sverige behandlas i nutrionisten Tahire Merdol's *Turkish women — background and living conditions* publicerad av Statens Invandrarverk. Boken behandlar turkiska kvinnors utbildning och deltagande på den svenska arbetsmarknaden, islams betydelse, familj och äktenskap, turkiska kvinnors sociala kontakter inom och utom familjen, barnuppfostran m. m. Författarinnan diskuterar också översiktligt kosthåll och näringsaspekter. Detta behandlas också mera ingående i Staffan Mjöner & Tahire Merdol: *Nutrition in Turkish Immigrant Families in Stockholm* (stencil 1980) och sammanfattas i desammas "Förändringar i näringstillstånd och kostvanor vid migration" *Paediatricus* 10 (1981) No 1, s. 3—6.

Turkiska kvinnors möte med Sverige tas också upp av Ulla-Britt Engelbrektssons "Kulturmöte. Den turkiska invandrarkvinnan och de västerländska idealen" i *Jordens folk,* Årg. 15, nr 3, s. 129—131.

År 1976 beslöt riksdagen att genomföra den s. k. hemspråksreformen. Barn med främmande modersmål skulle erbjudas möjligheter att få hemspråksundervisning inom den ordinarie skolan. Om effekterna av hemspråksundervisningen för turkiska invandrarbarn ges i en rapport av Halil Sarıaslan: *Educating Turkish Immigrant Children: A Critical Apprailsal of Home Language Instructions and Teachers Training* (EIFO Projekt Invandringens Långtidseffekter 3) publicerad 1981.

Den kurdiske författaren Mahmut Baksı har för övrigt gett ut en andraupplaga av *İsveç, İsveç dedikleri.* (Immigrant-institutet. Ser. A. Uppsatser och debatt 9. 1982). Originalupplagan utkom i Istanbul 1976. Boken, som finns på svenska med titeln *Hörru du* (1976), är en personlig skildring av att komma till Sverige som invandrare och hur svenskarna upplevs.

En liten skrift om kurdiska invandrare är Mehmet Emin Bozarslan: *Rapport om den kurdiska invandrargruppen i Sverige* (Immigrant-Institutet. Ser. A. Uppsatser och debatt 8) som utkom 1981.

KRISTNA INVANDRARE

Den största invandrargruppen från Turkiet är assyrierna/syrianerna som utgör åtminstone hälften av de ca 20 000 turkiska medborgarna som i dag är bosatta i Sverige. För att sprida information om assyrierna/syrianerna utgav Socialstyrelsen år 1979 häften *I utlandet Sverige. En presentation av kristna flyktingar från Mellersta Östern och Turkiet* (Socialstyrelsen redovisar 1979:6).

Södertälje har utvecklats till ett religiöst och kulturellt centrum för assyrierna/syrianerna i Sverige. En fint illustrerad artikel om Södertäljes assyrier/syrianer är Brita Reuterswärds "Sverige — fosterland" *Svenska turistföreningens årsskrift* 1979, s. 91—103. Här kan också nämnas en barnbok som utkom på Rabén & Sjögren 1981, nämligen *Hana: en syriansk flicka i Södertälje* av Mahmut Baksı & Elin Clason.

Assyrierna är den invandrargrupp som ådragit sig det största intresset från invandrarforskare och åtskilliga seminarieuppsatser och stencilerade forskningsrapporter har producerats under de senaste åren. De är av skiftande värde och flertalet finns enbart tillgängliga i mycket små upplagor varför jag hänvisar till Statens Invandrarverks nyförvärvsförteckningar för närmare information. Här skall jag enbart ta upp större arbeten om assyierna/syrianerna i Sverige.

År 1976 initierade Expertgruppen för Invandrarforskning (EIFO) ett forskningsprojekt om den assyriska invandringen som skulle belysa såväl socialantropologiska som statsvetenskapliga aspekter. Socialantropologen

Ulf Björklund stod för den antropologiska biten och kunde 1981 disputera på avhandlingen *North to another country. The formation of a Suryoyo Community in Sweden* (Stockholm Studies in Social Anthropology 9) som utgör en av rapporterna i projektet. En något förkortad version på svenska: *Från ofärd till välfärd. En kristen minoritetsgrupps migration från Mellersta Östern till Sverige* har publicerats som EIFO Rapport nr 14 år 1980.

Som Nr 16 i samma serie publicerades 1981 Birgitta Ornbrants undersökning *Möte med välfärdens byråkrater. Svenska myndigheters mottagande av en kristen minoritetsgrupp från Mellersta Östern* som belyser den statsvetenskapliga aspekten av den assyriska invandringen till Sverige.

Den assyriska gruppens etniska identifikation har vållat en hel del huvudbry i Sverige där man är van att betrakta ett språk = ett folk. I Västasien med det Osmanska rikets struktur som arvedel har andra identitetskriterier varit giltiga. För att skapa en viss klarhet i den assyriska gruppens komplexitet uppdrog Statens Invandrarverk åt docent Bengt Knutsson att utföra en kartläggning och analys av den assyrisk/syrianska gruppens kultursituation. I juni 1982 utkom hans rapport *Assur eller Aram — språklig, religiös och nationell identifikation hos Sveriges assyrier och syrianer* (SIV Rapport Nr 4/82) som ger en bred presentation av de olika språk gruppens medlemmar talar, om de olika kyrkorna och om de kristna gruppernas historia i Västasien. Bengt Knutssons rapport innehåller också en mycket omfattande bibliografi. I den förtecknas också skrifter utgivna av assyrierna/syrianerna själva på olika arameiska dialekter.

Mycket värdefulla faktasamlingar har också publicerats av en arbetsgrupp inom Arbetsmarknadsdepartementet. Rapporterna finns utgivna av Liber förlag, och trots de stelbenta titlarna innehåller de mycket intressant läsning för den som vill veta mera om den assyriska invandringen och dess bakgrund. De fyra rapporterna är *Lägesrapport från arbetsgruppen för frågor rörande assyriernas/syrianernas situation i Sverige* (Arbetsmarknadsdepartementet. Ds A 1980:7), *Assyriernas/syrianernas situation i Sverige. Rapport och förslag från en arbetsgrupp inom arbetsmarknadsdepartementet* (Ibidem Ds A 1981:10), *Slutrapport från arbetsgruppen för frågor rörande assyriernas/syrianernas situation i Sverige* (Ibidem Ds A 1982:1) samt *Utvandringen av assyrisk-ortodoxa och andra kristna från Turkiet och Mellanöstern. Ett faktaunderlag sammanställt inom regeringskansliet* (Ibidem Ds A 1982:8).

Gummessons förlag har startat en ny serie, där olika kyrkor från in-

vandrarländerna presenteras. Det första häftet redigerat av Erik Lindberg (1982), behandlar kortfattat assyriernas kyrkor under titeln *De kommer från öst . . .: österländska och ortodoxa kyrkor i Sverige.*

Även om armenier allt oftare omnämns i massmedia är de ännu föga beaktade i svenskspråkig litteratur. Inom Västasien-projektet vid Teologiska institutionen vid Uppsala universitet har man dock sedan några år studerat armenierna. En del inom projektet har man ägnat åt armenierna i Sverige, vilka presenteras av Britt Sturve, Reidar Sunnerstam & Ebon Sönnergren i rapporten *Armenierna som etnisk och religiös minoritet i Sverige* (1981). Armenska seder och bruk, dock med tonvikt på iranska förhållanden, beskrivs av Eva Bengtsson, Birgitta Sundberger & Ingvar Svanberg i "Sedvänjor från vaggan till graven bland armenier i Iran", *Orientaliska studier,* 45/46, 1983, s. 18—29.

CENTRALASIENS TURKAR

Bland de turkiska invandrarna finns förutom de kristna grupperna en lång rad muslimska etniska grupper med olika kulturtraditioner och språk. I Västerås och Upplands-Väsby finns en liten grupp kazaker — ursprungligen från Sinkiang — som invandrat till Sverige via Turkiet. De flydde 1933 — 1950 från Kina och kom så småningom att bosätta sig i Turkiet varifrån de sedan utvandrat till industriländerna i Västeuropa. Den svenska gruppen beskrivs helt kort i Ingvar Svanberg: "Kazakiska arbetare i Sverige. Etnografiska anteckningar om en liten invandrargrupp och dess bakgrund. *Nord Nytt. Nordisk tidsskrift for folkelivsforskning* nr 11 (1981), s. 55—66.

Kazakerna utgör ett av de turkisktalande folken i västra Kina. Där finns också ujgurer och kirgizer. Om det nya latinska alfabet som införts för turkfolken i dagens Kina redogör Gunnar Jarring i artikeln "The new romanized alphabet for Uighur and Kazakh and some observations on the Uighur dialect of Kashghar", *Central Asiatic Journal* XXV (1981), s. 230—245.

Majoritetsbefolkningen i Sinkiang är alltjämt ujgurerna. Gunnar Jarring är en av de främsta kännarna av ujgurernas språk och kultur. År 1980 gav han ut *Literary texts from Kashghar* (Acta Regiae Societatis humanorium litterarum Lundensis 74), som 1982 följdes av *Literary texts from Kashghar: the original texts in facsimile* (Scripta minora Regiae Societatis humaniorum litterarum Lundensis 1980/1981:4). En speciell litteratur diskuteras också i *Some notes on Eastern Turki (New Uighur) munazara literature* (Scripta minora Regiae Societatis humanio-

rum litterarum Lundensis 1980/1981:2. Lund 1981). Till etnografiska aspekter återvänder Jarring i artikeln "Owner's marks among the Turks of Central Asia" i *Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica* Bd 14, s. 103—106 som utgavs som festskrift till Annemarie von Gabains 80-årsdag. I september 1978 fick Jarring för övrigt tillfälle att åter besöka Sinkiang. Om detta besök och sina forskningar där femtio år tidigare har han berättat i boken *Åter till Kashgar. Memoarer i nuet* som utkom hos Bonniers hösten 1979.

Minoritetsfrågor i Sinkiang har av Jarring berörts i uppsatsen "Minoriteter och minoritetsforskning i Kina", publicerad i *Värt att veta 80.* De bästa bidragen ur radioserien Värt att veta i urval av Gunvor Blomquist, 1980, s. 153—160. Om "Sinkiang-studier i Lund" skriver Jarring i Svensk-kinesiska vänskapsförbundets årsbok *Apans år,* 1980, s. 118—120, och ger därmed en redogörelse för ujguriska studier och forskning vid Lunds universitet.

Jarrings intresse för ujgurernas språk hade väckts av hans lärare, docenten Gustaf Raquette, som en gång varit verksam som missionär i Sinkiang eller Öst-Turkestan som det då vanligen kallades. Den svenska missionen där beskrivs i John Hultvalls *Mission och revolution i Centralasien. Svenska Missionsförbundets mission i Östturkestan 1892 — 1938* (Studia Missionalia Upsaliensia XXXV. Stockholm 1981). En kvinnlig missionär som länge levde ensam i staden Kutja behandlas i korthet även i Ingvar Svanbergs "Maria Lovisa Engvall (1865 — 1935) — utkast till en biografi", *Karlskoga bergslag förr och nu,* årg. 21 (1980), s. 74—77.

I de missionsrapporter och reseskildringar som publicerades av missionärerna finns åtskilligt av etnografiskt intresse. Jarring har samlat sådant material och gjort det tillgängligt för den internationella forskningen med volymen *Matters of ethnological interest in Swedish missionary reports from southern Sinkiang* (Scripta minora Regiae Societatis humaniorum litterarum Lundensis 1979—1980:4. Lund 1979).

Ett föga känt turkfolk, altajer, skildrar Ove Andersson i "Sibiriska Altai. Resedagbok sommaren 1979", *Skyterna* (Historia i fickformat), s. 151—167.

TURKIETS MINORITETER

Att Turkiet inte är ett etniskt enhetligt land har vi påmints om genom den assyriska invandringen till Sverige. Det finns också en lång rad andra folkgrupper i Turkiet. Bland de mest iögonfallande är Anatoliens nomader, de s. k. *yörük,* som man fortfarande kan se under flyttningen

mellan vinterbetena vid kusttrakterna och sommarbetena uppe i Taurusbergen. Ingvar Svanberg ger en orientering i "Yörüker — nomadfolk i Turkiet", *Orientaliska Studier* nr 40 (1981) s. 49—53. En mycket omfattande bibliografi publicerades av Svanberg under titeln "A Bibliography of the Turkish-Speaking Tribal Yörüks" i den tyska tidskriften *Materialia Turcica* Bd 5 s. 25—40 år 1981. En särtrycksupplaga i *Etnologiska institutionens småskriftsserie* nr 33 utkom i Uppsala 1982. I bibliografin förtecknas också litteratur som finns om yörükerna på Balkanhalvön. Fortfarande finns en liten spillra yörüker på Plačkovica-bergen i östra Makedonien i Jugoslavien som återstår att undersökas.

En annan liten minoritet i Turkiet är grekisk-talande muslimer som finns huvudsakligen längs den anatoliska kusten. De har invandrat från Kreta och några andra numera grekiska öar. Mindre kända är de grekisktalande muslimer från Thessalien och sydvästra Makedonien som överfördes till Turkiet i samband med befolkningsutväxlingen vid mitten av 1920-talet. En liten spillra av den gruppen som fortfarande talar grekiska till vardags finns utanför staden Niğde där de återupptäcktes hösten 1979. De beskrivs i Svanbergs "Greek-speaking Moslems as refugees in Central Anatolia", *AWR-Bulletin. Vierteljahresschrift für Flüchtlingsfragen* 19, (1981), nr 2—3, s. 77—78.

Betydligt mera uppmärksammade i svensk massmedia är kurderna som lever huvudsakligen i östra Turkiet. Deras historia skildrar Mahmut Baksı i *Kanıslı katliami* (Kürdistan tarihinde) som utkom på Författares bokmaskin 1981. På svenska har också utkommit Elin Clason & Mahmut Baksı: *Kurdistan. Om förtryck och befrielsekamp.* Stockholm 1979 och Mahmut Erdem: "Kurderna har förtryckts under 2000 år", *Invandrarrapport* 1981, nr 2, s. 18—19.

Kurder, turkar och andra folk i Västasien behandlas också i ett band av verket *Jordens folk* som Bonnier Fakta gav ut 1982. I samma volym behandlas också åtskilliga turkiska folk i Centralasien, bl. a. Afghanistans kirgizer som nyligen utvandrat till Van-distriktet i östra Turkiet.

BALKANHALVÖNS TURKAR

De olika turkiska folkgrupper som alltjämt finns på Balkanhalvön presenteras utförligt i Svanberg: "The Turkish-speaking ethnic groups in Europe" *Europa Ethnica* 40 (1983) som är under utgivning. Folkloristiska upptecknigar efter en turkisk kvinna från Bulgarien återges i densammes "Fru Abibe och ärkehäxan Hekate" Istanbulinstitutets *Meddelanden* 7/1982 s. 66—68. En mera omfattande beskrivning av en speciell

sedvänja förknippad med mjölktänder med uppteckningar från såväl Balkans turkar som olika folk i Anatolien gör samme författare i "Traditioner kring tandfällningen på Balkan och Mindre Asien", *Meddelanden* 6/1981, s. 19—37.

En turkisk folkgruppsbenämning som i dag används av och om ett sydslaviskt folk är bulgar. Om detta etnonym spekulerar Gunnar Jarring i artikeln "Bulgar och turk" *Artes* 7, (1981), s. 43—49.

FAUNA

Men det är inte bara människorna och kulturen som ådrar sig intresse. Turkiet har sedan länge också varit ett uppskattat exkursionsmål för ornitologer. Såväl Trakien som Egeiska kusten hyser många intressanta fågellokaler med ett stort antal häckande eller förbisträckande arter.

För mig som sedan många år varit intresserad av herptiler, d. v. s. kräl- och groddjur, är det glädjande att även svenska fackherpetologer på senare år upptäckt det ur denna synvinkel — jämfört med Balkan — försummade Anatolien. En grupp zoologer från Göteborg har företagit åtskilliga fältstudier i Svarta havsområdet. De har även publicerat en del artiklar i utländsk fackpress. Nyligen har också en liten artikel om östra Turkiets kräl- och groddjursfauna publicerats på svenska, nämligen Börje Flärdh "Herpetofaunan på Mount Ararat", *Snoken* Årg. 12, (1983), nr 2, s. 31—38.

INGVAR SVANBERG

Turkiska gåtor från Komotini

Att gissa gåtor är synnerligen populärt bland turkar. Det är inte enbart barn som gissar, utan det är också ett vanligt och uppskattat nöje bland vuxna. Man brukar gissa gåtor när man sitter samlade i husen under vinterkvällarna, när man har fester, under vilopauser i arbetet eller som förströelse när man inte har någonting annat för sig. Det finns en mycket rik turkisk gåtskatt och under det senaste århundradet har ett omfångsrikt material insamlats. Genren är mycket populär bland upptecknare av folkloristiskt material och litteraturen med gåttexter är därför omfattande. En utförlig redogörelse för detta insamlingsarbete och ett nästan uttömmande textmaterial (12 200 gåtor!) publicerades för ett tiotal år sedan av turkologen Andreas Tietze i Wien och folkloristen İlhan Başgöz i Bloomington.[1]

Det turkiska ordet för gåta är *bilmece,* vilket kan härledas från verbet *bil-* att finna. Turkiska gåtor är mestadels rytmiska och tvåradiga, ibland fyrradiga. De innehåller vanligen slutrim, men kan också bygga på inrim eller alliterationer. Gåtorna består ofta av ordlekar, ibland med slippriga tvetydigheter.

Följande gåtor har jag upptecknat efter ett par turkiska sagesmän som är födda och uppvuxna i Komotini (Gümülcine) i västra Trakien. De invandrade för några år sedan till Turkiet och är i dag bosatta i Izmir. Jag har valt just dessa som exempel på turkiska gåtor eftersom det publicerade gåtmaterialet från västra Trakien är mycket ringa.[2] Förmodligen är det första gången turkiska gåtor återges i svensk översättning.

Efter skomakaren İsmail Senyüz har jag tecknat upp följande gåtor:

[1] İ. Başgöz & A. Tietze, 1973: *Bilmece: A Corpus of Turkish Riddles.* (Folklore Studies, 22.) Bloomington.

[2] T. Kowalski, 1919: *Zagadki ludowe tureckie.* (Prace komisji orientalistycznej Akademji umiejętności w Krakowie, 1.) ger några exempel på gåtor från grannstaden Xanthi.

1) Yer altında yağlı kayış (Yılan)[3]	Under marken en oljig rem (Orm)
2) Oturdum önüne uydurdum deliğine (Anahtar)	Jag satte mig framför den jag förde in den i dess hål (Nyckel)
3) Soktum, şişti çıkardım, pişti (Cezve)	Jag stack in den, den svällde över jag drog ut den, den brände (Kaffepanna)
4) Gel bizim eve koyayım götüne (Minder)	Kom till vårt hus låt mig stoppa den i häcken på dig (Sittdyna)
5) Yarım kaşık duvara yapışık (Kulak)	En halv sked fastsatt på väggen (Öra)
6) Kırk yamadan dağarcık bunu bilmeyen kancık (Lahana)	En pung av fyrtio lappar Den som inte vet det är en slyna (Kål)
7) Sarıdır, sarkar düşecem [düşeceğim] diye korkar (Ayva)	Den är gul, den hänger ned och är rädd för att ramla (Kvitten)
8) Alçacık boylu kadife donlu (Patlıcan)[4]	Mycket kort i växten med sammetskalsonger (Äggplanta)

[3] Den här gåtan finns redan belagd i Petrarca-handskriften *Codex cumanicus* från 1303, se J. Németh, 1913, Die Rätsel des Codex Cumanicus. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 67, s. 595. Kumanerna var ett turkiskt folk som under medeltiden levde i Sydryssland. Från modern tid känner vi gåtan från åtskilliga turkfolk, t. ex. yörüker på Balkanhalvön, tatarer i Bulgarien, kazaker i Sinkiang och karakalpaker i Sovjetunionen, se I. Svanberg: A collection of Kazak riddles from Chinese Turkestan and Mongolia. *Arv* [under utgivning].

[4] Denna gåta är även upptecknad bland Dobrugea-tatarerna i Rumänien, se W. Zajączkowski, 1975: Język i folklor tatarow z Dobrudzy Rumuńskiej. *(Prace komisji orientalistycznej,* 12). Warszawa, nr. 77.

9) Sıra sıra develer birbirini geveler (Kiremit)	Kameler i långa rader som gnager på varandra (Taktegel)
10) Sıra sıra odalar birbirini kovalar (Tren)[5]	Rum i långa rader som jagar varandra (Tåget)
11) Benim bir kuyum var iki türlü suyu var (Yumurta)	Jag har en källa med två sorters vatten (Ägg)
12) Dardır sokağı serttir köpeği (Tüfek)	Trång är dess gränd hård är dess hund (Gevär)
13) Dört taktakı Iki bakbakı bir dingil iki fingil* Kedi)	Fyra tak-tak två tittare en axel två flörtare (Katt)

Följande gåtor har jag tecknat upp efter fru Saniye Çelik:

14) Canı var kanı yok Semeri var yuları yok (Salyangoz)	Den har liv men inget blod den har en packsadel men ingen grimma (Vinbergssnäcka)

[5] En liknande gåta förekommer också bland krim-karajimerna, se W. Radloff, 1896: *Die Mundarten der Krym.* (Proben der Volkslitteratur der nördlichen türkischen Stämme, VII.) St. Petersburg, s. 374 (Nr. 39), och bland Dobrugea-tatarerna, se V. Drimba, 1976: Devinettes tatares de Dobroudja. *Tractata Altaica: Denis Sinor, sexagenario optime de rebus altaica merito dedicata.* Wiesbaden, s. 162 (Nr. 100).

* Hos Başgöz & Tietze (se not 1) finns: Dört dak dak / iki bak bak / iki dingi / bir fingi, där de två sista raderna är övers. med "Two listeners / one snuffer". (Red. anm.)

15) Yer altında sakallı dede (Pırasa)[6]	Under marken en skäggig farfar (Purjolök)
16) Benim bir tavuğum var komşu avluya, yumurtlar (Kabak)	Jag har en höna som lägger ägg på grannens gård (Pumpa)
17) Gelen yengem, giden yengem bir ayağının üstünde duran yengem (Kapı)	Min svägerska som kommer min svägerska som går på ena foten står hon min svägerska (Dörr)
18) Karşıdan baktım pek çok yanına vardım hiç yok (Duman)	På avstånd såg jag väldigt mycket när jag kom närmare fanns där ingenting (Dimma)
19) Ben giderim, o gider gittiği yere iz eder (Baston)	Jag går, den går och efter sig lämnar den spår (Käpp)

Ovanstående gåtor är bara ett smakprov ur de samlingar jag gjort i Turkiet åren 1978 — 1981. Jag hoppas dock kunna återkomma med fler turkiska gåtor och andra folkloristiska uppteckningar[7] i något annat sammanhang.

[6] Ett exempel från tatarerna i Dobrugea ges i Drimba, *op. cit.* s. 154 (Nr. 22).

[7] En del uppteckningsmaterial har redan publicerats i I. Svanberg, 1981: Traditioner kring tandfällningen på Balkan och i Mindre Asien. *Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul. Meddelanden 6*, s. 19—37, och i densammes, 1982: Fru Abibe och ärkehäxan Hekate. *Ibid. 7*, s. 66—68.

ADOLF CRONEBORG
1902 — 1983

In memoriam.

Vår hedersledamot ambassadören Adolf Croneborg, en man som betytt mycket för Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul, har gått bort.

Adolf Croneborg var en värdig representant för den gamla fina svenska diplomatien, en man som kunde sitt yrke i dess klassiska utformning, som visste vad det diplomatiska protokollet tillät och inte tillät — kort sagt han var den borne diplomaten.

I den omvandling som svensk och internationell diplomati nu genomgår blir diplomater av hans läggning allt mera sällsynta. I denna den diplomatiska elektronikens tidevarv är de dömda att försvinna.

Adolf Croneborgs diplomatiska gärning är väl känd och väl omvittnad. En rad utlandsposter gav honom en gedigen internationell erfarenhet. Hans kollegor glömmer inte hans lugna och säkra ledning då han var

chef för Utrikesdepartementets personalavdelning med alla dess ofta delikata mänskliga problem.

Adolf Croneborg blev år 1976 invald som korresponderande ledamot av Vitterhetsakademien. I detta val låg ett erkännande av de stora insatser han gjort för att stödja svensk humanistisk forskning. Han hade alltid varit kulturellt intresserad men när han år 1951 tillträdde posten som ambassadör i Turkiet kom han helt spontant att omsätta detta sitt kulturintresse i prakisk gärning. Redan 1920 hade det grundats ett svenskt kulturinstitut i Istanbul. Det upphörde emellertid redan efter ett par år på grund av medelsbrist trots att Johannes Kolmodin, diplomat och orientalist, gjorde sitt yttersta för att rädda Institutet. Croneborg tog upp tanken på nytt och lyckades genom ett målmedvetet tioårigt arbete genomdriva upprättandet av det Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul som sedan 1962 med ökande framgång har kommit att bli ett svenskt centrum för forskning på klassiskt, orientaliskt och rent turkiskt område. Även efter sin pensionering fortsatte Croneborg genom medlemskap i Institutets styrelse att aktivt stödja dess verksamhet. Under sina år som svensk ambassadör i Kairo 1962—66 arbetade Croneborg även där på att få till stånd ett svenskt forskningsinstitut i Egypten. I både Istanbul och Kairo gällde det inte endast en beskickningschefs stöd och intresse för svenska forskningsuppgifter. Det var förenat med en stark inlevelse i de båda ländernas språk och kulturer. Croneborg lärde sig turkiska och behärskade språket i tal och skrift. I Kairo studerade han ihärdigt arabiska. Hans starka kulturintresse tog honom och hans trogna följeslagare, makan Lolly, ut på långa resor i Mindre Asien och Egypten vilka alla bidrog till att bygga upp den helhetsbild av Främre Orienten som var en av hans stora tillgångar som diplomat.

Vad som kanske är mindre känt om Adolf Croneborg är att han hade ett starkt intresse för världsspråkstanken. 1966 gav han ut en skrift i detta ämne med titeln *A World Language* under mottot, hämtat från Genesis 11:1 "och hela jorden hade enahanda tungomål och talade på enahanda sätt".

Vi, i Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul, kommer alltid att minnas Adolf Croneborg som en ädel personlighet, som en fin diplomatisk humanist, som en trogen hjälpare i Forskningsinstitutets verksamhet.

Gunnar Jarring

Styrelse

Svenska Forskningsinstitutet i Istambul

c/o Consulat général de Suède, B. P. 125, Beyoğlu, Istanbul
Gatuadress: Palais de Suède, Istiklâl caddesi 497, Istanbul
Tel.: Istanbul 143 57 70; telex: CONS-TR-SVENSK 24256
Sekreterarens adress: Krigsarkivet, 115 88 Stockholm. Tel.: 08-782 69 89;
hem: Banérgatan 10, 115 22 Stockholm. Tel.: 08-62 11 75.

Professor Bertil Almgren
Docent Ulla Ehrensvärd (sekr.)
Fil. kand. Johan Flemberg
Professor Bo Gyllensvärd
Docent Pontus Hellström
Ambassadör Gunnar Jarring
Professor Lars Johanson
Professor Folke Josephson (ordf.)
Direktör Jack Junel (skattm.)
Ambassadör Olof Landenius
Fil. kand. Birgit Nilsson
Professor Lennart Rydén
Direktör Sven-Ingvar Svensson
Professor Christopher Toll
Docent Bo Utas (vice ordf.)

Suppleant
Fil. mag Håkan Hallberg

Revisorer
Aukt. revisor Sören Wikström
Professor Nils-Gustaf Gejvall
Arkitekt, docent Thomas Thieme

Föreståndare i Istanbul
Vakant

Hedersledamöter

Fil. dr Agnes Geijer
Professor Gustav H. Karlsson
Professor Alfred Westholm
Professor Stig Wikander

Stödjande ledamöter

Alfa-Laval AB, Fack, 147 00 Tumba
ASEA AB, 721 83 Västerås
Atlas Copco AB, 105 23 Stockholm
Saléninvest AB, 106 09 Stockholm
SKF, 415 50 Göteborg
Tetra Pak International AB, Fack, 221 01 Lund
AB Vattenbyggnadsbyrån, Box 5038, 102 41 Stockholm

Årsberättelse för verksamhetsåret 1982/83

Styrelsen för Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul får härmed i enlighet med stadgarna avgiva berättelse för verksamhetsåret 1982/83.

Forskningsinstitutets styrelse har sedan årsmötet den 9 november 1982 bestått av professor B. Almgren, docent Ulla Ehrensvärd (sekr.), fil. kand. J. Flemberg, professor B. Gyllensvärd, docent P. Hellström, ambassadör G. Jarring, professor L. Johanson, professor F. Josephson (ordf.), direktör J. Junel (skattm.), ambassadör O. Landenius, fil. kand. Birgit Nilsson, professor L. Rydén, direktör S.-I. Svensson, professor C. Toll, docent B. Utas (vice ordf.) och ambassadsekr. F. Vahlquist samt som suppleant fil. mag. H. Hallberg.

Professor Bertil Almgren och docent Ulla Ehrensvärd har ingått som Istanbul-institutets representanter i Labraunda-kommittén, i vilken docent Pontus Hellström fungerar som sekreterare.

Antalet ledamöter var vid verksamhetsårets utgång 68, jämte sju stödjande.

Vid årsmötet den 9 november 1982 valdes ovannämnda styrelseledamöter. Till ny ordförande valdes dåvarande docenten Folke Josephson. Han uttalade styrelsens tack till den avgående ordföranden, ambassadör Olof Landenius, som nu lämnade efter den maximala mandattiden, fyra år.

Efter de stadgeenliga förhandlingarna berättade docent Birgit Arrhenius till bilder om folkvandringstidens smycken och hur hon genom kemisk analys av granatstenen och materialet i monteringen funnit fram till en smyckesverkstad i Konstantinopel. Därefter visade redaktör Eino Tubin en färgfilm tagen under den resa i östra Turkiet som några av institutets medlemmar företagit i maj—juni 1982.

Svenska Forskningsinstitutets i Istanbul Meddelanden 7/1982 distribuerades till medlemmarna i december 1982. I detta nummer ingick årsberättelsen samt resultat- och balansräkningarna för 1981/82 jämte förteckningar över institutets styrelse, ledamöter och medlemmar. Dessutom innehöll det fem artiklar av bysantinskt, bok- och litteraturhistoriskt samt

etnografiskt intresse förutom en berättelse om ovannämnda medlemsresa till östra Turkiet.

Till tryckningen av *Meddelanden 7/1982* erhöll institutet ett extra statsbidrag om 20.000 kr.

På försommaren 1983 utkom fjärde numret i Istanbul-institutets skriftserie "Labraunda. Swedish Excavations and Researches", nämligen *Die karischen Inschriften* av Michael Meier-Brügger. Bidrag till tryckningen av detta har erhållits genom Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, som även beviljat anslag, så att P. Hellström och T. Thieme kunde fortsätta med sina bearbetningar av arkitekturmaterialet i Labraunda.

Styrelsesammanträden hölls den 17 september och 9 november 1982 samt 18 april 1983.

Stipendiet för höstterminen 1982 à 3.000 kr gick till fil. dr Jan Olof Rosenqvist och det för vårterminen 1983 à 4.000 kr till fil. kand. Cecilia Beer. Båda har genom inlämnade reseberättelser till styrelsen redovisat sina forskningar.

Institutet i Istanbul har under verksamhetsåret 1982/83 varit mer besökt än någonsin tidigare. Docenterna Pontus Hellström och Thomas Thieme, pediatrikern Gösta Alfvén samt mag. art. Bernt Brendemoen kom med grupper av arkeologer, barnmorskor resp. språkstuderande. Andra kom för mer privata studier som: professorerna Wilhelm Holmqvist och Torgny Säve-Söderbergh, docent Nils W. Svenningsen, redaktör Anderz Harning, barnläkaren Luis Marin, teologen Lars-Erik Kileby, arkitekturforskarna Johan Mårtelius och Fredrik Löfvenberg, musikern Mats Lidström, Lars Rönn, Märit Lund m. fl.

Bland de stödjande ledamöterna har institutet emottagit ett bidrag om 2.000 kr från Atlas Copco. Styrelsen uttrycker sin stora tacksamhet för det stöd som detta företag har givit institutet och dess verksamhet.

Då initiativtagaren till institutet i dess nuvarande omfattning, ambassadör Adolf Croneborg, avled i januari 1983, bildades en minnesfond. Genom denna tillfördes institutet ett bidrag uppgående till 3.854 kr.

I likhet med de senaste sju budgetåren har institutet även 1982/83 fått ett statligt bidrag till bestridande av hyres- och driftskostnaderna för lokalerna i dragomanbyggnaden i Istanbul. Detta budgetår uppgick bidraget till 33.000 kr.

Till institutets bibliotek i Istanbul har böcker kommit i byte från Uppsala universitetsbibliotek samt skänkts av Fredrik Löfvenberg och Ulla Ehrensvärd. I samband med personskiftet på generalkonsulsposten

under sommaren 1983 kunde sent omsider det dryga hundratal böcker som institutet fått från professor Sture Brunnsåkers stärbhus sändas ned till Istanbul. Huvudparten av dessa böcker blev då katalogiserade samtidigt som de inrangerades på institutets bokhyllor.

Sedan våren 1977 har det pågått en värvning av årsbetalande medlemmar till institutet. Vid budgetårsskiftet fanns 345 medlemmar (varav 14 är bibliotek eller institutioner). Medlemsavgiften var under 1983 50 kr.

Medlemmarna inbjöds förutom till årsmötet till följande program: Bengt J. Peterssons visning av det nyöppnade Medelhavsmuseet den 23 nov. och Hans Nordesjös visning av Koranutställningen i Uppsala universitetsbibliotek den 13 dec. 1982. Den 22 mars 1983 hade medlemmarna möjlighet att få träffa invandrare från Turkiet på Kontaktcentrum Vårgård, och 30 maj anordnades ett program i Sveriges Lokalradios lokaler på Styrmansgatan i Stockholm, varvid Bernt Brendemoen berättade till bilder om sina resor och språkstudier i nordöstra Turkiet och Eino Tubin visade den film som tidigare visats i samband med institutets årsmöte den 9 november 1982.

Stockholm i november 1983
För Svenska Forskningsinstitutets i Istanbul styrelse

Folke Josephson

Ulla Ehrensvärd

SVENSKA FORSKNINGSINSTITUTET I ISTANBUL

Resultaträkning (kr)

Intäkter	*1982/83*	*1981/82*
Bidrag och gåvor	55.904	61.025
Medlemsavgifter	14.888	15.800
Räntor	17.302	20.299
Övriga	7.585	6.493
	95.679	103.617
Kostnader		
Driftskostnader	— 44.704	— 40.343
Egna publikationer	— 37.300	— 30.501
Stipendier	— 10.000	— 4.500
	92.004	75.344
Årets överskott	3.675	28.273

Balansräkning (kr)

Tillgångar	*1983-06-30*	*1982-06 30*
Likvida medel	210.819	180.630
Kortfristiga fordringar	9.385	10.665
	220.204	191.295
Skulder och Eget kapital		
Kortfristiga skulder	67.270	41.000
Fonder	38.624	39.660
Eget kapital	110.635	82.362
Årets överskott	3.675	28.273
	220.204	191.295

Stockholm i september 1983

Jack Junel
Skattmästare

Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul

Medlemmar och valda ledamöter

Tillägg till förteckningar i Meddelanden 2/1977, 4/1979, 5/1980 och 7/1982.

Fil. kand. Monica Axelsson, Frejgatan 75, 113 26 Stockholm
Fru Ella Bjarme, John Ericssons gata 18, 2 tr., 112 22 Stockholm
Professor Jerker Blomqvist, Bredgatan 7 D, 222 21 Lund
Professor Christian Callmer, Dag Hammarskjölds väg 1 F, 223 64 Lund
1. arkivarie James Cavallie, Riksarkivet, Box 12541, 102 29 Stockholm
Fil. dr Ulla-Britt Engelbrektsson, Kolonigatan 1 B, 413 21 Göteborg
Sonja Erfurth, Lugna gatan 19, 211 59 Malmö
Ingenjör Nazmi Gürsoy, Hedemoravägen 79, 191 71 Sollentuna
Docent Sten Hidal, Otto Lindblads väg 9, 223 65 Lund
Docent Jan Hjärpe, Virvelvindsvägen 4 F, 222 27 Lund
Iancovici Sava, Tunavägen 39 B: 452, 223 63 Lund
Erik Ivstam, Box 35, 291 21 Kristianstad
Länsantikvarie Bengt O. H. Johansson, Triewaldsgränd 1, 111 29 Stockholm
Ambassadör Bo Johnson Theutenberg, Engelbrektsgatan 13, 3 tr., 114 32 Stockholm
Arkivarie Erland F. Josephson, Nybrogatan 68 ö.g., 2 tr., 114 41 Stockholm
Professor Folke och fru Judy Josephson, Mäster Bengtsgatan 8, 412 65 Göteborg
Arkitekt SAR Torsten Leon-Nilson, Pl 7066, 281 00 Hässleholm
Fil. kand. Ulf-Thomas Moberg, S:t Görans gränd 7, 193 00 Sigtuna
Fotograf Michael Normann, Djäknegatan 89, 754 25 Uppsala
Länsveterinär Gunnar Nyström, Gammelbroplan 2, 802 23 Gävle
Hans Olivecrona, Tågagatan 28, 4 tr., 252 39 Helsingborg
Fil. kand. Ulla Olsson, Anders Zornsgatan 32 A, 412 72 Göteborg
Fil. kand. Lennart Palmqvist, Tulegatan 12, 5 tr., 113 53 Stockholm

Rådman Stig Rosén, Fyllagatan 13, 592 00 Vadstena
Mr Carl Parkner, 43, Ponsonby road, Milehouse, Plymouth PL 34 HP (England)
Fil. dr Jan Olof Rosenqvist, Repslagaregatan 9 A, 753 33 Uppsala
Fil. kand. Gunilla Sandberg, Linnégatan 88, 115 23 Stockholm
1. bibliotekarie Bert Slättung, Korsåsgatan 107, 421 47 Västra Frölunda
Lektor T. Soukkan, Tegelvägen 9, 183 40 Täby
Fil. kand. Per Stille, S:t Olofsgatan 20, 752 21 Uppsala
Fil. kand. Ingvar Svanberg, Väktargatan 58 B, 754 22 Uppsala
R. Naemi Särnqvist, Dragaregatan 10, 1 tr., 271 00 Ystad
Sverker Söderlind, Norrtäljegatan 9 B, 753 27 Uppsala
Fru Elisabeth Vahlquist, Ambassade de Suède, P.O. Box 4110, Harare (Zimbabwe)
Ambassadsekr. Fredrik Vahlquist, Utrikesdepartementet, Box 16121, 103 23 Stockholm
Kanslirådet Greger Widgren, Utrikesdepartementet, Box 16121, 103 23 Stockholm
Peter Willborg, Pastellvägen 12, 122 30 Enskede
Textillärare Anna Wretborn, Båtman Nähls väg 46, 163 60 Spånga
Torsten Wullt, Kupeskärsgatan 70, 421 60 Västra Frölunda
Fil. dr Karin Ådahl, 28, Av. d'Aligre, F-78400 Chatou (Frankrike)

UNO S. ANDERSONS TRYCKERI AB STOCKHOLM

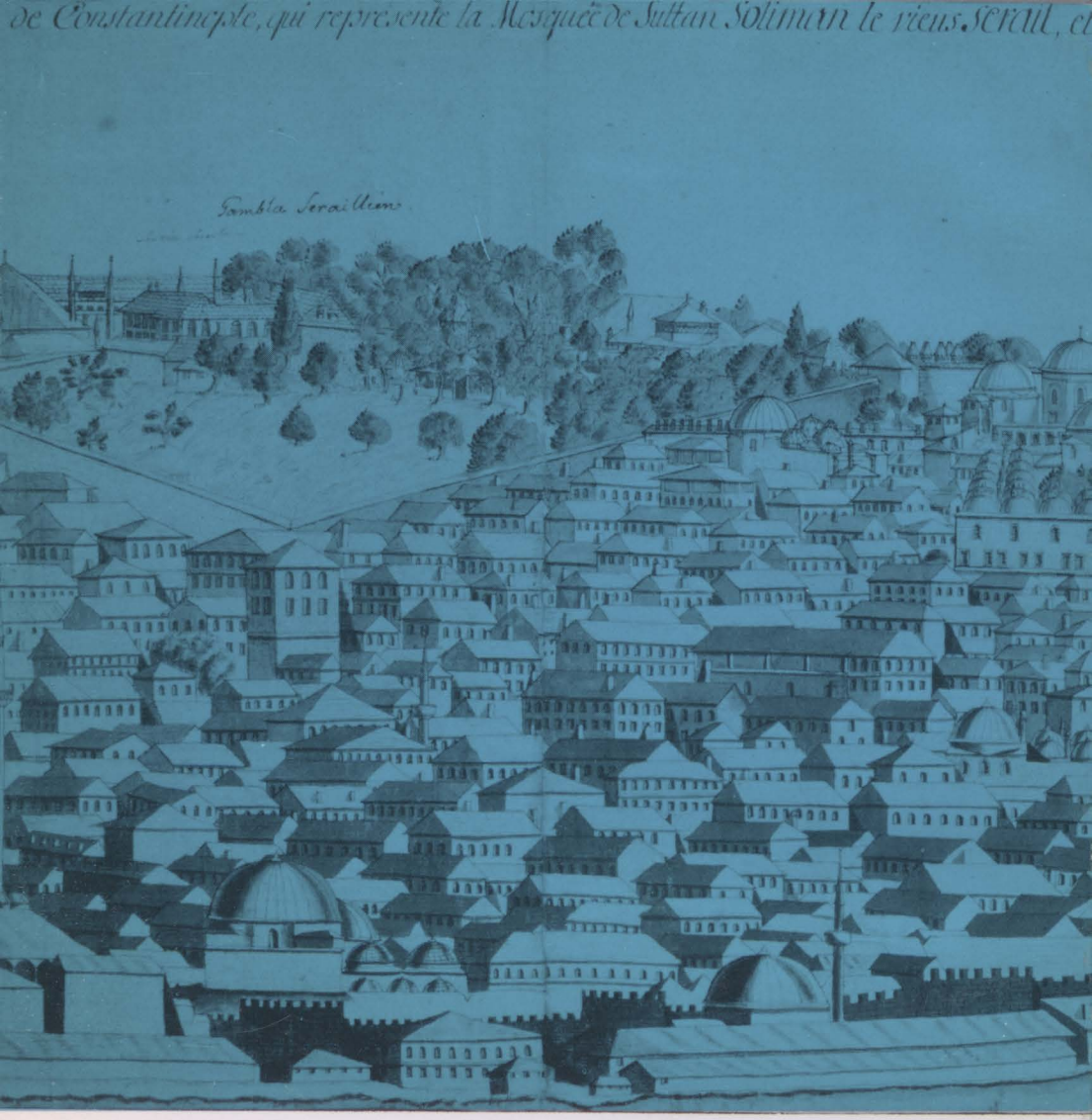
de Constantinople, qui represente la Mosquée de Sultan Soliman le vieus SERAIL, et
Tombla Seraillier